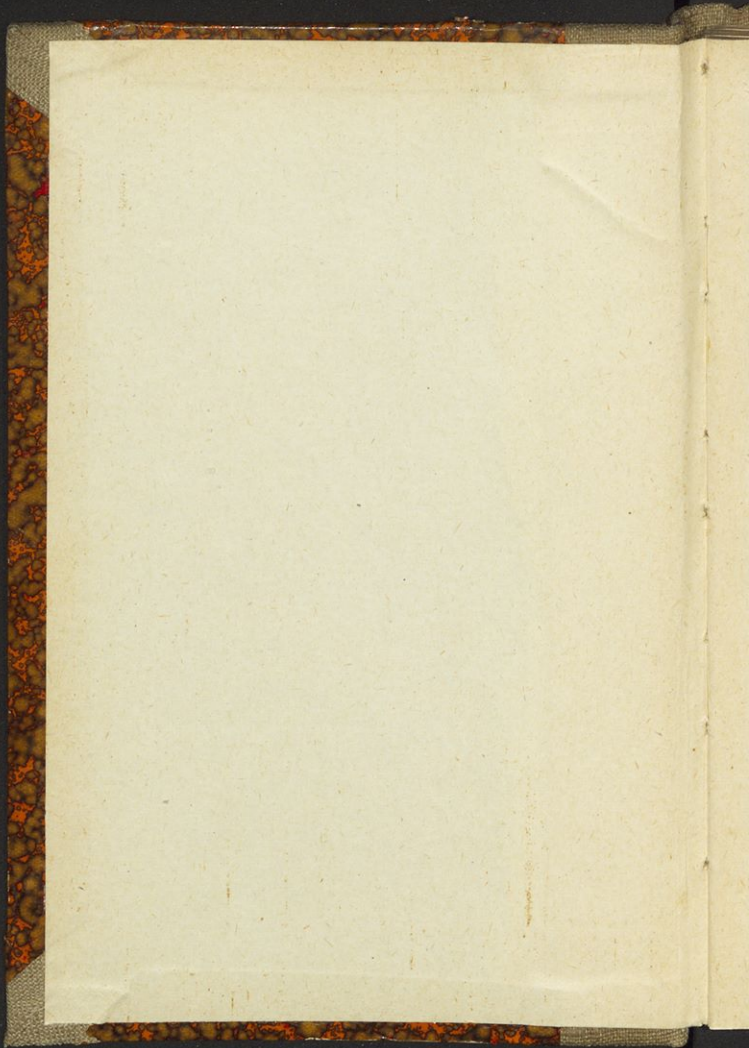

57188

14302/
342

ZAKLETI GRAD

ROMANTIČNA IGRA
V PETIH DEJANJIH

SPISAL

DR. ALOJŽIJ REMEC

ZAKLETI GRAD

ROMANTIČNA IGRA
V PETIH DEJANJIH

SPISAL

DR. ALOJZIJ REMEC

V LJUBLJANI 1926

ZALOŽILA JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA

NATISNILI J. BLASNIKA NASLEDNIKI

PESMI V TEJ IGRI JE UGLASBIL
ZORKO PRELOVEC
IN JIH JE ZALOŽILA IN IZDALA
JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA.

57188

030048670

VSE PRAVICE PRIDRŽANE.
ZA UPORIZITEV DAJE DOVOLJENJE
SAMO PISATELJ.

O S E B E :

Grof LUDOVİK DE VACANO.

Grof LEONHARD DE VACANO, spokorni romar, njegov brat.

Grofica KATARINA DE VACANO, Leonhardova žena.

MARJETICA, njena spletična.

SHOLAR.

PISAR, rdečelas grbavec.

ROK KRIŽAJ, ki se izdaja za večnega žida.

MARTIN VRABEC, krčmar ob cesti.

KRIŠTOF in JERNEJ, tovornika.

JURIJ, grajski hlapec.

GROBAR.

Trije TLAČANI.

Trije ROMARJI.

Dva VOJAKA.

Tlačani, romarji in romarice, grajski hlapci.

Godi se v Vipavski dolini na gradu, ki ga več ni, v krčmi Martina Vrabca in pred njo. Šestnajsto stoletje se nagiba h koncu v znamenju kuge, ki mori po deželi.

PRVO DEJANJE.

Skozi visoko odprto okno diha v grajsko sobano vroč poleten popoldan z daljnih njiv in polj in gora. Veter pošumeva v grajski lipi pod oknom in prinaša v presledkih s travnikov v dolini odmev klepanja kos in vriske koscev. V sobani je za debelimi stenami prijeten hlad in mrak. Na polici so poveznjeni vrči in majolike, pod polico stoji klop in široka hrastova miza in nekaj stolov. Na mizi sta dve majoliki in dve leseni čaši s kockami. Vrata drže na levo in desno.

SHOLAR (*sedi udobno stegnjen na klopi, brenka sam zase na lutnjo in prepeva polglasno*):

O, belo mesto Padova,
bog ve, kdaj spet se vidiva?
Tri leta pel s teboj sem, pil
in kaj v zahvalo sem dobil?
Nagnal me je magnificus,
bežal sem, baccalaureus.

Ostal mi je samó še škant,
ljudje me psujejo: vagant.
A kaj mi vse časti, denar,
in kaj mi solnce, dež, vihar!
Prepojem bele vse cesté,
prepijem sive vse gradé.

Še zadnjo uro brenkal bom:
o sprejmi, Bog, me v večni dom!
Tedaj vsak angelc vzame škant:
pozdravljen nam, sholar, vagant!

(*Odloži lutnjo, vstane in zakliče na desno*): Ste se olajšali, gospod?

MARJETICA (*pride z desne z velikim vrčem vina*).

SHOLAR (*presenečeno*): Joj, zmaj mi bil je v mislih, a glej, devičica prihaja!

MARJETICA (*gre molče k mizi in naliva majoliki*).

SHOLAR: Kako je grofu? Kaj ga davi? Bolezen morská, notranja nevihta in vihar?

MARJETICA: Če slišali gospod bi te norčije, na vrat na nos z gradu bi vas pognali. In zбоgom vajino junačenje, prepevanje ob vinu in vadjanje! Kako igrati moreta že sedem dni za prazen nič?

SHOLAR: Njegovo milost prašaj te stvari! Povej ime mi rajši, da v pesmico ga vpletem, ko se poslovim od vas!

MARJETICA: Če moje mislite ime, Marjetica me kličejo.

SHOLAR: Glej, glej, Marjetica! In ni te strah pred zmajem hudogledim?

MARJETICA: Ne služim njemu. Spletična sem njegove svakinje, grofice Katarine. Pred njo sem morala na grad, da vse za letovanje ji pripravim. Morda že danes pride.

SHOLAR: Ves čas sem menil, da si grajske svojte. Zato si nisem upal ni pogledati te bliže. Pisar vaš tudi rad te vidi. Si mu li dobra, grbavcu z rdečimi lasmi?

MARJETICA: Jaz njemu dobra? Ne norčujte se! Ta mož je zloben. Že prvi dan je grofa nagovarjal, naj vrata vam pokaže. A lepo ste peli, tako lepo, da vsem ste se prikupili — še meni — in bo res dolg čas, ko pojedete.

SHOLAR: Če vseč mi bo pri vas, ostanem. — Si ti že dolgo tu?

MARJETICA: Še otroka me gospa na grad je vzela. Staršev nimam, ona mi je vse.

SHOLAR: I jaz ne vem ne za očeta ne za mater.

MARJETICA: O, jaz pa vem, predobro vem za njiju strašni konec. Čarovništva oba so obdolzili, mater mi sežgali na grmadi, očeta pa obdodili na rabljevo kolo. Pobegnil je in bog ve kje umrl. Po golih bi kolenih romala na grob njegov, če zanj bi vedela. (*Zaihti.*)

SHOLAR: Sirotica, joj tebi! Kako je bedast svet! Pravične ubija s krutim mečem, krivične boža z mehko roko. To je pravica! A ne žaluj! Bog ve za lilije na polju in za ptičke v zraku — tudi tebe ne bo zabil!

MARJETICA: Tolažba vam je lahka, moj gošpod! A kaj bi rekli, če bi vam očital svet sramoto zlóčeste krvi?

SHOLAR: Zavezal vsem bi s tem jezike, da starši res so nekaj črne mi magije zapustili. Zakaj oči te tvoje, tvoj obraz, tvoj glas in smeh, še tvoje solze — vrag naj me pobere, če ne bi uročile in uklele vsakega kot mene.

MARJETICA. Ne zasmehujte me! (*Zamahne z roko*). Sholarske marnje! Danes tu jih meni besedičite, jutri drugi bog ve kje! Učili bi se mari, a ne da šli ste med vagante!

SHOLAR: Svariš me kakor mati, če bi jo imel. A kaj ve ona zame! Že dete me od prsi je vbogajme izročila zibki najdenčkov. In da miru ne bom imel, mi je obesila okrog vratu tole svetinjico. (*Potegne iz nedrij svetinjico, ki*

jo nosi na vrvi krog vratu, in jo pokaže Marjetici). Poglej: tu sveta je Notburga, patrona dekel, in tu grofovska kronica in črki L in V. Tako si lahko sanjam, da sem grof, gospod, lahko pastir in svinjske dekle sin. In kaj sem? Le sholar... Norost in uboštvo v svet sta me pognali.

MARJETICA: Zakaj se niste šolali do konca, da bi novo mašo peli?

SHOLAR: Brez očeta ne puste me pred oltar. Zato pandekte sem studiral, ki iz njih uče se doktorji pravice. In menil sem doseči njih klobuk. Norost vse skup mi je podrta. V Padovi sem s plemiči se stepel in nekemu grofiču z mečem kožo preluknjal. Pobegniti sem moral. Potem je prišlo uboštvo. V Benetkah dal sem zadnji groš slovitemu čarovniku, da mi pove bodočnost. Žid je bil in mi dejal: očeta išči! In v magičnem zrcalu grad mi je pokazal — prav tak je bil kot vaš — in rekel: tam te sreča čaka.

MARJETICA: Lagal je, ali kazal drug vam grad! Pri nas je sama žalost in puščoba!

SHOLAR: Kdo ve? Mordá se jud ni motil! Vaš grof ponuja mi pisarsko službo tu pri vas. Če ti bi zame marala, se koj zadam, pozabim doktorski klobuk in noč in dan bom pel! (*Vzame lutnjo, zabrenka in zapoje*):

Adijo, ti bela mi cestica,
ne mara več zate sholar,
premotila ga je Marjetica,
da rajši je grajski pisar...

MARJETICA (*se nasloni na mizo in zavzeta posluša*).

GROF (*pride z desne, se ustavi in posluša mrko zadnji verz, ki ga sirovo prekine*): Sholar, pasji sin!

MARJETICA (*se zdrzne in v zadregi stopi od mize*).

SHOLAR (*neha peti in se ozre proti grofu*): Ne zmerjajte sinu modric, gospod! (*Odloži lutnjo in vstane.*)

GROF (*sholarju*): Ne moti mi punčare! (*Marjetici*). In ti — izgini!

MARJETICA (*se grofu pokloni in odide*).

SHOLAR: I jaz se v prazni vzduh izpremenim, gospod! Sholar ni pasji sin!

GROF (*pomirljivo*): To je bila le beseda!

SHOLAR: Za mojo čast — udarec z bičem. Pojdem! Tistih tisoč zlatih mi odštejte, ki privadljaj sem jih od vas, in zbogom! Naj drugi pasji sin bo vaš pisar in drug pri igri!

GROF (*prime z obema rokama sholarja za rame in ga potisne na klop*): Poslušaj me, sholarska vihra! Saj zlat si dečko, ne pasji sin! To pravim jaz, grof Ludovik de Vacano, in če hočeš, posvedočim s pismom in pečatom. Samó dekleta mi ne moti z lutnjo! Na spravo pijva in vadljajva dalje! (*Dvigne majoliko.*)

SHOLAR: Tako ravnate z nami plemenitniki, dà, a vendar nas boli. Naj bo! (*Trči z grofom*). Na vaše zdravje, milost! (*Pije.*)

GROF (*pije in odloži majoliko*): Kako že najin je račun?

SHOLAR: Baš tisoč zlatih mi dolgujete, gospod.

GROF: Hudič in peklo! (*Se praska za ušesom.*) To je naša desetina petih let! Sholar moj dragi,

nisi je zaslužil! (*S porogljivim glasom.*) Kaj, če ti dolžan ostanem, te vržem po stopnicah in pse naščujem, da tvojim bedrom dajo pravi tek z gradu v dolino?

SHOLAR: Nič, vaša milost! Bežal bom pač kot veter in po vseh gradeh sosednjih daleč do ravnin beneških bom pel in brenkal, kako vadljal sem z grofom de Vacano. Jaz sem mu zastavil lutnjo za cekin pri prvi igri, on me je za tisoč zlatih s psi nagnal.

GROF (*grozeče*): Kaj, če te v temnico vržem in hlapcem zapovem, naj pošljejo te z nožem v vrat sholarit v paradiž in rojstva tvojega kosti v prepad pod grajskim zidom vranom brenkat — kaj tedaj?

SHOLAR (*ne da bi se zbal*): Tedaj bi rekel in dejal, da slab je ta dovtip namesto tisoč zlatih. A če ni šala, tedaj bi ta zakleti grad sam rjovel dan in noč, da vreden brat ste bratov Leonharda in Hanibala.

GROF (*prebledi*): Kam meriš s tem? Ti veš —?

SHOLAR: Vse vem. Z očesom paznim gleda grad na grad in kmečke kočje in palače mestne si šepetajo skrivne grdobije vaših sivih gnezd. Ves potujoči ljud se križa, če kdo v taberni le opomni, kaj v nebo vpijočih grozovitosti so videle te mrke, neme stene. Hočete, da vam postrežem?

GROF: Govori! Toda če se zlažeš, prisegam ti na meč, da skozi okno sunem te v globino!

SHOLAR: Petnajst let mislite nazaj! V sobani tej, prav ob tej mizi, morda pri teh majolikah in s temi vadlji igrali ste v polnočni uri vi in vaša brata Leonhard in Hanibal. Vsi v vinu, divji, kot da vrag vam trese čaše in meče kocke,

šteje črne pike. Igrali ste visoko, Hanibal za svoj očetov delež. In ko so zadnjič zatrkljali koščeni kamenčki k majolikam, je bil berač, brat Leonhard in vi pa vsak pol bogatejša. Tedaj je Hanibal zarjul, izdril rapir in planil proti vama. Potegnila sta i vidva, zažvižgalo je pod lestencem, žvenket in kletev, iskre ob ostrinah...

GROF: Nehaj, nehaj!

SHOLAR: In Katarina je planila med vas, da ščiti Leonharda, zavpila v smrtni grozi in se onesvestila... — Ko je odprla oči, strahota: že iz srca je izkrvavelo v drobnih kapljah Hanibalovo življenje mlado. Prebodel ga je Leonhard, lastni brat njegov...

GROF (*v grozi*): Hudič, dovolj, dovolj! (*Pije.*)

SHOLAR: Še konec, milostni gospod! Že tisto noč je Leonhard pobegnil in vam naročil, da mu ženo čuvate kot punčico v očesu. Da papež greh mu odpusti, je romal v Rim. Mordá se bos je za pokoro žuljil v Kompostelje, mordá v deželo sveto, mordá je kri prelil že v boju s Turki, nejeverniki. Nič se ne ve, petnajst let dolg je čas.

GROF: O, cela večnost!... A jaz sem čist in bratska kri mi rok ni poškratila.

SHOLAR: Mordá pa mika kri vas ubogega sholarja?

GROF: Ne, ne, moj dečko! Skušati sem hotel samo tvoj pogum. A ti si rokavico brž pobral, me vrgel s sedla v prah za prazno šalo. Spomin na tisto noč, o, to je huda stvar! (*Odmor*). Dovolj! Vadjajva!

SHOLAR: A vi, gospod, za zlate ne več!

GROF: Za zlate ne? Kaj naj tedaj na mizo

vržem, če kot doslej te hoče sreča v igri pestovati?

SHOLAR: O svetem Mihaelu službico pisarsko tu pri vas. Malenkost, nič — sami ste izrekli tako željo.

GROF: In kaj mi ti zastaviš?

SHOLAR: Pol privadljanih zlatov, ki vi jih še zaklenjene imate.

GROF: Tedaj pet sto dukatov. Igrajva!
(*Oba spustita v lesena kozarca po dve kocki, streseta in vržeta na mizo. Zunaj na grajskem stolpu zatrobi rog.*)

SHOLAR: Čuvaj obisk oznanja, vaša milost!
(*Šteje točke.*)

GROF: Naj vrag ga nese, igro nama zmoti.
(*Šteje svoje točke. Zadovoljno.*) Sholarček, še štirikrat tako in zbogom tvoji zlati in službica!

SHOLAR: Pol jih še ostane.
(*Vržeta drugič in preštejeta.*)

SHOLAR (*turobno*): Še trikrat taka sreča in pol te moje lahke, veseljaške flake pojde k vragu!
(*Vržeta tretjič in preštejeta.*)

GROF: Ho, ho! Hudič ti vadlje spet obrača!
(*Vržeta četrtič strastneje in preštejeta.*)

SHOLAR (*veselo*): Fortuna znova mene boža!

GROF (*pogleda sholarjeve točke*): Res, zadnji sunek bo odločil. (*Dvigne kozarec in ga obrne na mizo tako, da ostane poveznjen nad kockama*). Tu pet sto je dukatov in Lichtenberg, pisarček grbasti.

SHOLAR (*obrne tudi svoj kozarec*): In tu slovo sholarstvu, službica pisarska, tisoč zlatih in še Bog sam vedi kaj!

GROF: Ne vriskaj še! Poplakniva si duši in potem poglejva!
(*Oba pijeta, grof dolgo in strastno, sholar samo požirek.*)

PISAR (*vstopi ceremoniozno in se grofu globoko pokloni*): Vaša milost!

GROF (*pisarju*): V mislih zdaj sva te imela, volk, in res si vstopil! Kaj želiš?

PISAR: Čuvaj obisk naznanja, milostni gospod! Na kranjski strani ekvipažo vidi, ki jadrno drči sem k nam. Dva jezdeca pred njo sta že prijahala na dvor.

GROF (*veselo*): Grofica Katarina! (*Sholarju.*) Sholar, zdaj konec bo vabljanju in najini majoliki zletita na polico. Z gospo bo druga igra! Poglejva, kaj sva privadljala!

SHOLAR in GROF (*dvigneta kozarca in štejeta točke.*)

SHOLAR: Zgubili ste, gospod! O svetem Michaelu bova še vabljala, če vas bo volja.

GROF (*sholarju*): Pri vadljih sreča, moj sholarček, pomeni smolo pri dekletih. Zato te ne zavidam ne za službo ne za zlato. — Naproti moram ljubi svakinji, da jo pozdravim. (*Pisarju.*) Pojdiva!

GROF in PISAR (*odideta*).

SHOLAR (*vstane in se pretegne*): O Katarina, prišla si mi prezgodaj! (*Sede in pobrenka malomarno na lutnjo.*)

MARJETICA (*prihiti, da bi pospravila*).

SHOLAR (*skoči kvišku*): Marjetica, ko ti bi vedela!

MARJETICA (*pospravlja po mizi, zlije vino v vrč in pobira vadjlje*): Ne utegnem, gospod! Pospraviti so mi veleli.

SHOLAR: Samó besedo, dušica: ves čas sem zdajle nate mislil. Privadjljal sem tisoč zlatih.

MARJETICA (*ki se ji mudi*): Bog vam jih blagoslovi!

SHOLAR: O svetem Mihaelu — pomisli — bom vaš pisar!

MARJETICA: Ne bo vam dobro. Glejte Lichtenberga!

SHOLAR: Ne ljubim kronik starih in oslovskih kož kot on! Tako bom storil, kakor pel sem ti poprej.

MARJETICA: Mudi se mi, gospod! (*Vzame majoliko, vrč in vadjlje.*)

SHOLAR: Le to naj ti povem, Marjetica, da rad bi bil po vadjljih srečo vprašal, če ti boš moja ženka.

(*Zunaj se začuje pogovor.*)

MARJETICA: Gospa gredo! (*Odide na nasprotno stran.*)

SHOLAR (*za njo*): Marjetica, ne zbeži mi! Do konca moram vse ti razodeti! (*Odhiti za njo.*)

GROF (*še preden vstopi s Katarino*): Zakaj baš sem, v to pusto, neprijazno kementato?

KATARINA (*vstopi v popotni obleki z grofom, ki jo vodi za pod pazduho*): Zakaj baš sem? Še vprašate? Ni tukaj rakev moje sreče in ves ta grad le grobnica mladosti moje? (*Sede.*)

GROF: Če se vam ljubi, milostna, buditi mrtve in peti bilje vašim lepim dnevom —: brez strahu vam bom pomagal. (*Sede.*)

KATARINA: O, vem! V vinu ste utopili sleherni nežni čut. Tu požete in brenkate prostiški kot v taberni. Tam je lutnja, priča vsemu!

GROF: Popotni sholar je prišel v goste k nam. Sam Bog ga je vodil, da se je izgubil v to našo puščobo. Ali naj z njim molim rožni venec? Že drugo nedeljo pijeva in pojeva in vadljava. Pridružite se nama, Katarina, in zabili boste na rakve, grobnice in grobarje. Zakaj, če ste pravični, morate reči, da opravljam častiti posel grobarja na božji njivi vaših žalosti le zavoljo vas!

KATARINA: Zavoljo mene? Razložite mi to!

GROF: Vsa ta leta vas prosim, ne žalujte več za Leonhardom! Drugega moža si izberite! Jaz vam ponujam obe roki v zakon. A vi ste za vse moje prošnje gluhi.

KATARINA: Naj oslepim, če se ozrem na vas, dokler ne vem, ali Leonhard živi, ali je mrtev. Edini on je moji duši drag!

GROF: Ponižno pismo v Rim in papež vse razveže, pravi naš pisar.

KATARINA: Ne grešite, Ludovik! Vaš brat je, ki vam je grad in mene izročil v varstvo, dokler se ne vrne!

GROF: Če bom dotlej čakal, bom do smrti kmetoval, tepel tlačane, klel in pil na tem gradu. In plačilo? Grobarstvo ga imenujete vi in je v resnici. Ali naj vam do smrti pomagam žalovati za Leonhardom? Ne, ne... kot vdovi ne, nič več, samo kot ženi.

KATARINA: Molčite! Srce vsevdilj mi pravi, da Leonhard živi in pride.

GROF: Bojim se, da vse to je samo senca vaših praznih upov. Grof Andrej Turjaški mi je pisal že po bitki pri Sisku, da Leonharda pogrešajo. In od tedaj so pretekla že dolga leta in njega ni. Čas je, da iz grobarja postanem vrtnar. Zadnji sem svojega rodu. Zakaj bi z vami ne gojil cvetic na vrtu grofov de Vaccano, da bi njih ime živelo v veke?

KATARINA: Ne pojte po sholarsko mi o življenju v veke, ko morda smrt je blizu!

GROF: Kako to mislite? Saj nisva tako stara, da bi naju vrtnarstvo več ne veselilo.

KATARINA: Vi pijete in pojete in nič ne veste, da bliža se nam kuga, črna smrt?

GROF: Nekaj sem že slišal. Vesel sem, da vas je spodila k nam iz kranjskih mest, kjer ste iskali vesti o Leonhardu. Grad zapremo in ga zastražimo, da kuga mimo odvihra. Prijetni naš vipavski ajer, vesela pesem, šala in radostna igra vam prežene črne misli. In morda najde Amor z mojo strelico o vrtnarstvu pot do vašega srca!

KATARINA (*ga prekine*): Ne pojte po sholarsko, vam pravim! Trudna sem od dolge vožnje. Kje je Marjetica?

GROF: Res, kje je ta punčara? (*Vstane in pokliče*). Hej, Marjetica, gospa te kliče!

MARJETICA (*priteče, poklekne pred Katarino in ji poljubi roko*).

SHOLAR (*pride za Marjetico in se Katarino dvorljivo prikloni*).

KATARINA (*pogleda sholarja*).

GROF (*Katarini*): Poglejte, milostna, ta sin modric nam črne dneve kuge bo vedril. Vsak dan zapoje pesem novo, šaljivo zgodbo vsak večer si izmisli in poskrbi, da dolgočasje src nam ne okuži.

KATARINA (*sholarju*): Veselje čisto, zlato pesem ljubim tudi jaz. Drag gost ste tudi meni! (*Vstane*). Zbogom, Ludovik! (*Ponudi grofju roko.*)

GROF (*poljubi Katarini roko*): Poklon moj vdani, milostna!

KATARINA (*Marjetici*): Pojdiva, zlato dete moje!

KATARINA in MARJETICA (*odideta*).

GROF (*gleda za njima, potem sholarju*): Obe sta vredni svoje serenade. Za gospo mi že nocoj jo zloži! Za Marjetico, pa menim, že Amor ti navija zlate strune na srce.

SHOLAR: Kdaj videli ste že sholarja, da brenkati ne znal bi o ljubezni?

PISAR (*pride in se pokloni*): Premilostni gospod!

GROF (*pisarju*): Kaj bi rad?

PISAR: Prišli so kmetje s prošnjo, da bi jih preslišali. Kot blisk se je raznesel glas, da milostna gospa je v gradu, in zdaj bi radi prednjo.

GROF: K meni jim pokaži, pasjim dušam, jaz sem njih gospod, ne Katarina!

PISAR: Še nekaj, milost! Gospejin sluga mi je izročil zagonetnega moža. Pod gradom se je obesil za ekvipažo in klical kazen božjo nad gosposko. Ne bodi len, ga fant za uhlje zgrabi

in — rad, nerad — kričač na grad je moral za kočijo. Gospa ga ni opazila. Zdaj tiho je kot miš in si ušesa drgne. Spoznal sem ga: Že več nedelj tlačane naše punta in ljudstvo šepeta si, da je večni jud. Ne vem, kaj bi s tem čudnim tičem. Po evangeliju je mož slepar in krivoverec. Zato zasluži —

GROF (*ga prekine*): Kaj meni mari, kaj po tvoji veri mož zasluži! Da ljudstvo punta, to je zame več, kot da velja za juda večnega. Naj pride s kmeti!

PISAR: Spodaj čaka vsa ta smotlaka. (*Odpre vrata in pokliče*). Hej, pojdite gor! Gospod vas sprejme!

TRIJE TLAČANI (*v stari kmetiški noši s širokimi klobuki vstopijo, pripognejo kolena, ne da bi se odkrili, in se globoko sklonijo in trkajo na prsi z desnico, kakor je bil nekdanj podložniški pozdrav gosposki*).

KRIŽAJ (*pride za njimi, bos, v pepelnatosivi halji do kolen, prepasan z usnjatim pasom, z dolgimi belimi lasmi in brado, gologlav, obstane za tlačani in prekriža roke na prsih, ne da bi se poklonil in pozdravil*).

PISAR (*obstane ob vratih*).

GROF (*tlačanom*): Kaj vas tišči in žuli, da hočete besede? Cesarski krajcar, tlaka, desetina? Poznam te vaše litanije!

PRVI TLAČAN: Pred žlahtno gospo bi radi...

DRUGI TLAČAN: Pred Katarino, vaša gnada...

TRETJI TLAČAN: Ona bi nas preslišala...

GROF: Jaz sem Katarina, jaz sem vaš gospod. Meni povejte, kaj bi radi!

PRVI TLAČAN: Vaša gnada, gmajna naš je v grad poslala! Naj nikar se ne jeze nad nami! Nismo prišli zase! Za tistega smo prišli, ki vam je pri štibri dolžan ostal, nič več dolžan kak en sam svetli groš. Za leto dni ste vrgli ga v globoko vozo. Devet nedelj že v njej medli. Gospod prežlahтни, zanj prosimo. Usmilite se ga! Dovolj je pretrpel za groš, ki plačamo ga mi, če ga ne more siromak Rataj.

GROF (*se udari po čelu*): Saj res, Rataj! (*Pisarju*). Naj hlapec Jurij klop pripravi in palice! Tačas pa stopi po Rataja!

PISAR (*prebledi in se obotavlja*): Euer Gnaden, der Mann ist...

GROF (*se razjezi*): Ponj pojdi, grom in strela, če ti ukažem!

PISAR (*odide, ves plah in neodločen*).

GROF (*tlačanom*): V kot! (*Križaju*). Stopi bliže!

TLAČANI (*stopijo v ozadje*).

KRIŽAJ (*stopi pred grofa*).

GROF (*Križaju*): Kdo si?

KRIŽAJ (*s kretnjo proti tlačanom*): Vprašajte podložnike! Če jaz bi vam povedal, bi rekli mi lažnik.

GROF (*tlačanom*): Povejte vi tedaj mi, kdo je, kaj počenja!

PRVI TLAČAN (*stopi pred grofa*): Bog ga vedi, milostni gospod! Na lepem v jutro je sedel na gumnu pred Vrabčevimi durmi, kot padel bi z neba. Psi so ga hodili vohat in mulizat noge. Vsa otroška gmajna iz vasi je drla k njemu. Pravil jim je pravljice in čudne zgodbe. Prišli so starci, ženske, cela vas. Po-

znal je vse, a njega ne nobeden. Mož je star kot zemlja. Vedel je, kako je bilo tod, ko Bog je prišel svet odrešiti. Groza nas je tresla, ko vse to je pravil. (*S poudarkom*). Gospod, ta mož je večni jud!

GROF (*Križaju*): Glej, glej! In kaj te je prineslo v naše kraje?

KRIŽAJ: Pokoro oznanujem in kazni božje, ki se vam obetajo! Mrliškobledi konj že grize brzdo in nanj se spenja smrt, da v svet odjezdi. In božji bič si plete: črno kugo. Vi spite, pijete, se v grehah valjate, uhó je vaše gluho, oko s slepoto udarjeno! A jaz že vidim: mrtvaški vzduh nad svetom se gosti, nad mesta pada, sela in gradove. Ne boste utekli, zato molite in pokoro delajte!

GROF: No, lepi nauki in preroštva! In ti se ne bojiš, da umrješ?

KRIŽAJ: Ahasver ne more umreti. Na sodni dan sesuje se v pepel. Tedaj bo rešen kletve, ki z njo Gospod ga je udaril na sam veliki petek. S trnjem kronan, ranjen ves in opljuvan je vlekel težki križ na Golgoto. Pred mojim pragom je omagal in hotel križ prisloniti k podbojem mojih vrat. Tedaj sem planil ven, Gospoda s šilom zbodel in sunil ga s pestmi na cesto. Tedaj me je pogledal in ta pogled še zdaj me peče kakor ogenj...

GROF (*ga prekine*): Dovolj, dovolj! To zgodbo že poznam, a prav ji ne verjamem.

KRIŽAJ: Dokažem s pismi vam svetnikov, da ni izmišljena!

GROF: Hudo ti bo, če nisi tisti, kakor praviš. (*Snolarju*). Kaj šole vaše pravijo učene? Živi, li ne živi ta večni romar?

SHOLAR: Ne vem, kako bi rekel. Svete knjige ne vedo o njem prav nič. Recimo, da ga ni in da ne more biti! A če je, ga ni ustvaril strah pred smrtjo, pač pa pred življenjem. Pomislite, gospod, pošastno misel: človek, ki ne more umreti! Pustite uganko in moža, naj roma svojo pot!

GROF: I jaz sem tvojih misli. (*Križaju*). Povej, se rad za greh svoj strašni pokoriš?

KRIŽAJ: O, rad, samó da odpuščen mi bo!

GROF: Tedaj: processus summariissimus! Ne bom pretresal, če si naše kmete puntal in gosposko žalil! Rajši ti pomorem pri pokori. To bo bogaboječe delo! (*Pokliče skozi okno*). Jurij!

TRIJE TLAČANI: Ne, žlahtni gospod! Ta mož je svet in kazen pala bi na vas!

GROF (*tlačanom*): Kaj? Grešnika, ki samega Boga je mučil, zagovarjate? Proč!

TLAČANI (*se umaknejo brez besede*).

JURIJ (*vstopi in se pokloni grofu*): Kaj zapoveduje vaša milost?

GROF (*Juriju kazaje na Križaja*): Tega vzemi najprej v roke, Jurij! Priveži ga trdó na klop, odštej mu pet in dvajset palic! Z vsakim udarcem služil pot si boš v nebesa. Mož pravi, da je večni jud, in je Boga suval izpred svoje hiše in ga s šilom zbadal.

KRIŽAJ: Stojte! Že to, da večno moram romati po svetu, je hujša kazen kakor smrt! Zakaj bi me še topli?

GROF (*porogljivo*): To bo pokore tvoje majhen del in blagoslov prinese nam in tebi.

KRIŽAJ: V prokletstvo naj vam bo na večne čase!

GROF (*Juriju*): Zgrabi ga in za to kletvico podplate s palico mu ustroji!

KRIŽAJ (*vpije*): Prokletstvo nad ta grad in kazen božja! Zgori naj in do tal se zruši!

JURIJ (*odsuva Križaja skozi vrata*).

PISAR (*vstopi ves prepaden*).

GROF (*pisarju*): Kje je Rataj?

PISAR (*grofu*): Er will nicht, Euer Gnaden! Naj kmetom jaz vse to povem, o milost! Na kolenih prosim!

GROF (*pisarju*): Tedaj jim ti razloži! (*Tlačanom*). Poslušajte pisarja, ko da jaz vam govorim!

PISAR (*tlačanom*): Rataja ni. Zaman ste prišli, sam si je odtod pomagal. Ni mu treba milosti ne vaših prošenj. Ne bo več tlake delal, ne desetini odrajšoval. Odtegnil se nam je, pravica naša ga nikdar več ne doseže. To srenji sporočite!

TLAČANI (*kriče vse vprek*): To ni pravica! To je zvito govorjenje v zrak! Naj Katarina nam razsodi! Pripeljite Rataja, on naj govori!

PISAR: Če ga pa ni in pravi vam in nam: pišite me v uho!

(*Z dvorišča se zasliši od daleč vpitje Križaja, ki ga Jurij šiba.*)

TLAČANI (*razburjeni*): Če je še zaprt, ali če je umrl, mi bomo zanj zahtevali račun!

GROF (*stopi k oknu in pokaže na dvorišče*): Poglejte, čujte, kako račune jaz plačujem! Moj

hlapec Jurij šteje in ni beliča ne pusti na dolgu. Samó besedo še in vsak dobi še dvakrat toliko kot večni jud. Schaff dich, verdammtes Pack! Tam so vrata!

TLAČANI (*se stlačijo brez besede in pozdrava skozi vrata*).

SHOLAR (*grofu*): Pretrdi ste z ljudmi, gospod!

GROF (*sholarju*): Samó tako brez protokolov palica pri nas pravico piše! (*Pisarju*). In Rataj?

PISAR: Vaša milost — zabili smo nanj. Zavlekel se je v kot najgloblji v vozi in umrl. Devet nedelj — pomislite! — brez kruha in vodé! Podgane z njim so se gostile. Ostal je samo kup kosti...

GROF: Prokleta! Zakaj ti nisi gledal?

PISAR: Samí ste ga zaprli, z lastnimi rokami zaklenili vozo. In jaz sem mislil...

GROF (*divje*): Nič nisi mislil! Če gospod ne misli, mora hlapec! Ti si zabil na Rataja, jaz bom nate. O svetem Mihaelu oprtaj krošnjo in pojdi! Kdaj že moral bi odtod zbog svoje luteranske vere!

PISAR (*se pokloni*): Pojdem, vaša milost!

GROF (*hodi razburjen sem in tja*): Rataj, Rataj, kako, da zabili smo nate!

SHOLAR: In za en sam ničvredni groš! Ta grad je res zaklet!

MARJETICA (*priteče pred grofa, se zgrudi pred njim na kolena in povzdigne roke*): Gospod, usmilite se ga!

GROF (*Marjetici*): Koga?

MARJETICA: Starčka, ki ga Jurij tepe.

GROF: Večni jud je, nejevernik!

MARJETICA: Če levi bi razbojnik bil, bi zanj prosila. Ne vem zakaj... Prvi klic njegov na dvoru me v dno srca je zabolet.

GROF: Glej, glej, to nežno dušico! Saj včasih gledala si rada take eksekucije! Naj bo, ker prosiš res lepo! (*Stopi k oknu in zakliče*). Jurij! Samó še eno mu priloži in dovolj! Odveži ga, naj odšantá v dolino!

MARJETICA (*vstane*): Zahvalim vas, gospod, namesto starčka: Bog povrni! Gospa bi rada govorila z vami! (*Se pokloni in odíde*.)

GROF (*odhajajoč za njo pisarju*): S sholarjem se pomeni! On ti bo naslednik v službi! (*Odide*.)

PISAR (*po kratkem presledku presenečenja*): Ti moj naslednik? (*Stopi k sholarju in upre srepo pogled vanj*). Naj te vidim, koliko te je, fantiček!

SHOLAR: Vsaj toliko kot tebe!

PISAR: Povem ti samo to: poberi šila in kopta in prej ko jo odkuriš, bolje tebi!

SHOLAR: Zakaj?

PISAR: Zato! Pomisli: že dvajset let pisar sem grofom de Vacano! Vem: nisem lep. Med pleča Bog mi je naložil grbo in dal lase rdeče mi na glavo, a vanjo tudi nekaj pameti in mojemu peresu lep zamah. To moje revno je bogastvo. Ti pa si lep, si mlad, znaš peti, brenkati, vadljati in sukaš meč sijajno kot vsak borec. Zato nikar mi s tem bogastvom ne jemlji moje beracije! Prijateljsko ti rečem: ti na desno, jaz na levo! Še hvalo pel mi boš za ta nasvet.

SHOLAR: Kako to misliš?

PISAR (*skrivnostno*): Poznam vse zgodbe grofov in baronov in skrite tajnosti njihove. Službico mi mojo pusti in najdem ti očeta in grad, ki v njem ti jud v Benetkah srečo je obetal... Velja?

SHOLAR (*po kratkem premišljevanju*): Velja! Če to skrivnost mi razodeneš, rotim se pri sholarski časti: nikdar ti službe ne prevzamem.

PISAR: Do svetega Mihela vse izveš! Tu je roka! (*Mu da roko*). Če mož beseda ne ostanem, pojdem brez besede! (*Odideta.*)

DRUGO DEJANJE.

V obokan prostor krčme ob cesti vodi skozi zaprta in zapahnjena vrata nekaj stopnic navzdol. Skozi železne križe nizkega okna sije mesec. Brleča leščerba osvetljuje pošastno nekaj miz in klopi.

Tovornika KRIŠTOF in JERNEJ (*dremata pred praznim bokalom ob mizi*).

JERNEJ (*se vzdrami*): Krištof, kaj bo ura?

KRIŠTOF: Polnoč. Da ga še ni, tega sleparskega oštirja!

JERNEJ: Tako sem suh kot ta prazen bokal! In hram zaprt!

KRIŠTOF: Vse je pozaklenil, kost skopuška!

JERNEJ: Peklenska reč, da naju je kuga ustavila tu med Vipavci!

KRIŠTOF: Tako bi rad domov s tovari vina in soli! A pomagaj si, človek, če ti ne more še zajec skozi rožnivenec straž, ki so se z njim Kranjci opasali pred kugo!

JERNEJ: I jaz se zaman trudim, da bi se ukra del s svinjino tja na Laško. Trikrat sem poskušal po cesti in po skritih potih — povsod živ plot. Že od daleč so vpile straže: nazaj ali pa svinec v glavo! Hudič naj vzame bojazljive Lahe!

KRIŠTOF: Naj bodo lačni, galjoti!

JERNEJ: In Kranjci naši žejni!

KRIŠTOF: Meso se ti usmradi in meni se vino skisa, če nama ne najde Vrabec skrivnih stez na drugo stran.

JERNEJ: Kaj, če ga čakava zaman in so ga ujeli in zaprli?

(Zunaj se sliši peketaње, ki se naglo bliža.)

KRIŠTOF *(posluhne)*: Slišiš? Nekdo podi ja-drno konja sem po cesti. Zdaj ga je ustavil in okrenil pred vrata. Vrabec bo! *(Vstane, da bi šel odpirat.)*

JERNEJ: Počakaj, da pokliče! Lahko je konjski tat, razbojnik, ropar!

(Nekdo potolče z bičem z vsó silo na vrata.)

KRIŠTOF *(stopi k vratom)*: Kdo je?

VRABEC *(od zunaj)*: V imenu božjem odprita!

KRIŠTOF *(odpahne in odpre vrata)*: Dolgo sva te čakala, oštir!

VRABEC *(zunaj)*: Pomagajta mi s konja!

KRIŠTOF in JERNEJ *(stopita ven in pomagata Vrabcu s konja)*.

VRABEC: Joj, ta grozna pot! Ti, Krištof, spravi konja v hlev! Ves je potan. Ti, Jernej, mi pomagaj v hišo!

JERNEJ *(pelje Vrabca za pod pazduho po stopnicah in mu pomaga, da sede)*: Kaj ti je, Vrabec, da si tako bled in ves prepaden? Ali so ti straže za petami?*

VRABEC *(težko sopeč)*: Ne, ne! Vrag vedi, kaj me je strašilo celo pot! Za Svetim Križem je skočilo nekaj za mano na konja in se me ovilo z mrtvaškimi rokami krog telesa. Podil sem vranca za žive in mrtve in z bičem bil okoli

sebe, da se rešim, a zaman! In dirjal sem s tem vragom za hrptom mimo pušč, praznot, vinarov in školjev. Mesec je svetil kakor dan... Na mostu pred vasjo je nekaj zdrknilo na tla in kot okostnjak zašklepetalo v prazen potok. Tedaj se je nekdo v grmovju zakrohotal in se spustil za mano v tek. Bil je večni jud...

JERNEJ: Bolan si, Vrabec, in vse to si sanjal!

VRABEC: Kako, če me še zdaj bole vsa rebra! Sam vrag je moral biti ali smrt.

KRISTOF (*vstopi*): Kako si opravil, Vrabec? Si nama našel pot skozi straže?

VRABEC: Nocoj ne morem, jutri vama vse povem! Pojdita spat in čuvajta mi konje!

KRISTOF: Žejna sva. Bokal vipavca nama daj, drugače, bogme, sod navrtam pri tovorih! In vsaj povej, kdaj bi se odpravila na pot!

VRABEC: Jutri, jutri! Za vaju ne bom olja tratil! Pojdita in lahko noč!

JERNEJ: Pa lahko noč! Pozna se ti, da nisi za pametno besedo.

JERNEJ in KRISTOF (*odideta skozi vrata na cesto*).

VRABEC (*drsa za njima, zapre vrata in jih zapahne. Nato gre k oknu in ga tudi zasloni in zadela z notranjimi oknicami*).

KRIŽAJ (*pride tačas kakor prikazen od nekod izpod obokov, obstane in v poltemi opazuje Vrabca, ki njega ne vidi*).

VRABEC (*vzame leščerbo z mize in oddrsa na nasprotno stran*).

KRIŽAJ (*sede k mizi*).

VRABEC (*se čez nekaj trenutkov vrne z leščerbo v eni roki in s težko mošnjo denarja v drugi. Postavi luč na mizo, odveže mošnjo, sede, sesuje denar predse in ga začne preštovati, ne da bi Križaja opazil*).

KRIŽAJ (*se nenadoma pošastno zakrohota*).

VRABEC (*ostrmi od groze, pade vznak na naslonjalo in zajeclja*): Kdo si, božji?

KRIŽAJ: Nič, samo senca tvoje blodne glave! Le šteje zlatnike, saj jih zadnjič!

VRABEC (*si opomore*): Za mostom si skočil na cesto in zdaj si mi v hišo udril! In vendar se te ne bojim. Človek si in umrješ kakor jaz, a ne prikazen!

KRIŽAJ (*vstane in stopi k Vrabcu*): Pokažem ti, da sem več kakor ti! Poglej, to so cekini! (*Zgrabi pest zlatnikov in jih drži pred Vrabca*). Zdaj jih stisnem, vidiš, in iz suhega zlata polzé med prsti kapljice krvi vseh tistih, ki si jim ukradel svoje bogastvo.

VRABEC (*tresoč se od groze*): Joj, res ožemaš kri iz mojih zlatov!... Kakšen vrag ti je pomagal v hišo skoz zaprta vrata?

KRIŽAJ (*vrže cekine pred Vrabca*): Poznam to hišo bolj kot ti! Glej, jaz sem lastovka in ti si vrabec, ki se mi je usedel v gnezdo.

VRABEC: Povej odkrito, ali si ropar, tat, razbojnik, vedomec? Kaj hočeš: vina in denarja, mene, mojo dušo?

KRIŽAJ: Nič, nič! Prišel sem le, da vidim tvojo smrt. Skesaj se grehov, tvoja zadnja ura bije!

VRABEC: Saj nisi spovednik. Mordá si le pošast, ki se mi blede o njej!

KRIŽAJ: Pošast sem, dá, ki ti jo je Bog poslal na zadnjo uro za pokoro. Me ne poznaš? (*Približa obraz Vrabcu pred oči.*)

VRABEC (*se umika*): Izgubi se, prokleta senca! Hudič te vzemi!

KRIŽAJ (*potisne Vrabca na stol*): Ne kolni! Spokori se! Pomorem ti, da si vest prav izprašaš! Si kradel ali goljufal?

VRABEC: Nikoli, da bi vedel...

KRIŽAJ: Nikoli?... Ta tvoja hiša, tvoja polja, tvoje njive, tvoj denar — vse to je ukrađeno bogastvo. Vzel si ga sosedu Križaju.

VRABEC: Mož se je bratil s hudičem, črne bukve bral in z ženo čarovnije uganjal. Obsodili so njo in njega, gosposka mu je vrgla dom na boben in jaz sem ga kupil za dober denar.

KRIŽAJ: Dovolj! Ti si i ubijal! Izmisлил si si o Križaju in njegovi ženi, da delata točo, se mažeta s hudičevo mastjo in jašeta o kresu pod oblaki na vražje gostije. Ti sam si ju ovađil, sam pričal in prisegel na vse te prazne bajke. Grajski pisar je pa pisal gosposki na krvavo sodbo. Obsodili so ju na smrt. Vriskal si od veselja in nosil polena na grmado, ki je na njej storila Križajka strašno smrt. Vse to si storil, ker si se polakomnil zemljé ubogega sosedu.

VRABEC: Saj je bil v zvezi z Luciferjem!

KRIŽAJ (*se zasmije*): Prav praviš! Zato mu je pomagal, da si je snel okove z rok in nog, v oknih v ječi križe zlomil in kot duh izginil. In sodbo nad njim so izrekli v prazen zrak nad mrtev panj, ki ga je rabelj na morišču slabe

volje trl. O, ta Križaj, tvoj sosed, je bil res prevejan tič! Še zdaj zna več, kot si je mogla izmisliti tvoja ovaduška betica. Vse večjih čarovnij se je navadil v Italiji kot so tiste, ki je bil zanje obsojen na koló. Poglej mi v lice, Vrabec! Jaz sem Rok Križaj!

VRABEC (*se v grozi vzravna in krikne*): Joj meni! (*Se zgrudi in pade kakor mrtev vznak na stol*).

KRIŽAJ: Dovolj sem te spovedal. Odvezo ti bo dala smrt! (*Izgine, odkoder je prišel*.)

VRABEC (*jeclja v omotici*): Odpusti, Rok, odpusti! (*Povzdigne roke*). Zakaj molčiš? Kje si? (*Se polagoma zave*). Kaj? Čakaj! Kam se izgubljaš? (*Se ozre okrog*). Da te več ni? (*Zakriči*). Pomagajte! Jernej, Krištof! (*Hiti k vratom, jih odpahne in kriči ven*). Ljudje božji, na pomoč! Tovornika, hej!

KRIŠTOF in JERNEJ (*prihitita vsa začudena*).

KRIŠTOF: Kaj naju kličeš?

VRABEC: Še v hiši me preganja večni jud! (*Se skuša samega sebe prepričati*). Pa ni, da vesta, ni! Slepar je, satanov služabnik! (*Se nenadoma okrene v temen kot*). Joj, spet tam stoji in se krohoče! Poglejta! (*Kaže trepetaje v kot*).

JERNEJ (*pogleda v kot*): Križ božji, Vrabec, ti zares blazniš! Tam ni nikogar, samo prazen, temen kot. Prikazni vidiš!

VRABEC (*sede k mizi*): Vidim ga in zopet ga ne vidim! Ali je človek ali prikazen? (*Se pomiri, potegne pištolo izza pasa in jo položi predse na mizo*). Še enkrat naj ga ugledam in s tole tercerolko ga poskusim! Nabasana je z

blagoslovljenim prahom in s svincem, ki bi samemu vragu rogé odbil! Zaprita vrata in jih zapahnila!

JERNEJ (*zapre in zapahne vrata*).

KRIŠTOF (*Vrabcu*): A piti nama moraš dati! Za prazen nič ti ne bova žejna straže stregla!

VRABEC (*da Krištofu ključ*): Ná, ključ, in pojdi v klet! Natoči, kolikor ti drago!

KRIŠTOF (*vzame ključ in vrč in odide skozi stranska vrata v klet*).

JERNEJ: Jaz bi ne streljal na moža. Če je res večni jud, je ni krogle, ki bi mu šla skoz kožo.

VRABEC (*trmasto*): Tako je iz mesa in iz kosti kot jaz in ti. Le lahkoverneže slepi z neumno bajko, da je večni jud. (*Skrivnostno*). Izdal se je: moj nekdanji sosed je in že zdavnaj bi moral zgoreti na grmadi. (*Spravlja denar v možnjo*.)

JERNEJ: Nisem domačin, zato ne vem in nočem vedeti, kdo je.

KRIŠTOF (*prinese vino in postavi vrč daleč proč od Vrabca na mizo*).

VRABEC (*zaveže možnjo*): Pijta, prepevajta, rjovita za deset pijancev in ropar se zboji in pojde. (*Odide opotekajoč se*.)

JERNEJ (*sede s Krištofom k mizi*): Povej mi, Krištof, ali te ni strah?

KRIŠTOF: Hm, nič ne rečem, pusta je ta noč. Nemara že drži kuga Vrabca za vrat. Če stegne pete, si bova sama vzela plačilo, da sva morala strahove preganjati! Pijva in pojva! (*Pije*).

JERNEJ: Saj če ozdravi, nama ne odšteje ni beliča! Ne izpij mi vsega! (*Vzame Krištofu vrč in pije*). Sedaj zapojva tisto o Ljubljani, ki jo je pel hlapec, ko je gospoda ustrelil!

JERNEJ in KRIŠTOF (*zapojeta na vse grlo*):
Holaj, holaj, Ljubljana,
ti še boš enkrat prodana:
za tri rdeče čičke,
za tri tovore dnarjev!

VRABEC (*se med petjem vrne in jima daje znamenja, naj utihneta, a tovornika pojeta do konca*).

JERNEJ (*Vrabcu, ko odpojeta*): Nisva rjovela za deset Čičev, kadar v Trstu kis ponujajo?

VRABEC: Tiho! (*Posluhne*). Ali ne rožljajo vrata?

KRIŠTOF (*Vrabcu*): Še miš ni škrtnila!

VRABEC (*vzame pištolo z mize*): O, čutim ga! Krog hiše oprezuje! (*Gre k oknu in posluhne*). Čujta, na šipo trka! (*Odpre oprezno notranjo oknico*). Zdaj se bova merila, prokletnik! (*Sproži v okno, da šipe zažvenketajo na tla*). Haha! Zdaj mi dokaži, da si večni jud!

KRIŠTOF (*plane kvišku*): Hudič ga je obse-del! (*Jerneju*). Beživa!

JERNEJ in KRIŠTOF (*skočita k vratom, jih odpahneta in odpreta, da bi zbežala*).

KRIŽAJ (*jima z razproštrtimi rokami zabrani izhod, da se presenečena umakneta, in vstopi. Obstane vrhu stopnic in upre pogled v Vrabca*).

VRABEC (*zavpije*): Joj meni! To je smrt! (*Se opoteče in pade vznak mrtev na tla*).

(Iz dalje se bliža petje romarjev, ki pojo):

Dolga je rajža, temna je noč,
sprosi nam, Marija, nebeško luč!
Srce tolaži nam žalostno,
pot pravo kaži nam v sveto nebo!...

KRIŽAJ (*tovornikomà*): Sta videla? Umrl je, ker je streljal name!

KRIŠTOF: Oba sva mislila, da na prikazen meri.

JERNEJ (*Križaju*): Uboga tovornika sva, pri-zanesi nama!

KRIŽAJ: Ne bojta se! (*Stopi k Vrabcu in po-kaže nanj*). Samo tega sem iskal. (*Se zamisli*). Koliko si hudega mi storil! Zavoljo tebe sem, kar sem. Da nisi umrl, bi ti pljunil pred celim svetom v obraz. A Bog te je že sodil. Zdaj si mrtev in jaz živim, živim! Vsa tvoja bogatija je zdaj moja. (*Tovornikoma*). Romarje po ce-sti slišim peti. Tam onile (*pokaže Vrabca*) še živ je bil za pesmi njihove in prošnje gluh. Zavlecita ga v kot, da jih še mrtev ne bo slišal!

KRIŠTOF in JERNEJ (*zgrabita Vrabca, da ga odvlečeta*).

KRIŽAJ: Mordá bi še oživel ob tej pesmi in nas in romarje nagnal kot pse od hiše.

KRIŠTOF: Nikoli več. Smrt ga je stisnila za vrat tako trdo, da mu je ves obraz že počrnel. (*Jerneju*). Potegni, Jernej!

JERNEJ in KRIŠTOF (*odvlečeta Vrabca*).
(*Romarji pridejo pojoč mimo po cesti*.)

KRIŽAJ (*stopi na prag in jih nagovori*): Bog vas sprejmi, pobožni romarji! Vstopite in po-čijte si v tej hiši!

(Romarji se zunaj ustavijo. Trije vstopijo, eden prisloni velik križ ob steno, druga dva pustita bandera zunaj ob vratih. Petje utihne.)

PRVI ROMAR: Hvaljen Jezus! *(Sede k mizi.)*

DRUGI ROMAR *(Križaju)*: Bog ti plačaj, dobri človek! *(Sede.)*

TRETJI ROMAR: Res, trudni smo, vso noč že hodimo. *(Sede.)*

KRIŽAJ: Hej, tovornika! Ljudje so v hiši!

JERNEJ in KRIŠTOF *(prideta na klic).*

KRIŽAJ *(tovornikoma)*: Odprita klet, nabijta sod in točita ljudem popotnim! In kar je kruha in mesa pri hiši, z vsem postrezita!

JERNEJ in KRIŠTOF *(gresta in strežeta romarjem z vinom in kruhom).*

ROMAR LEONHARD *(vstopi med tem v romarski dolgi halji, s kapuco čez glavo, čutaro ob pasu krog ledij in z dolgo palico s križem na vrhu in sede skrivnosten in sam zase k drugi mizi daleč od drugih).*

KRIŽAJ *(trem romarjem)*: Kje ste bili na božji poti, daleč?

PRVI ROMAR: K Materi Božji smo romali na Barbano in na Sveto goro, da nam obvaruje ljubo zdravje. *(Pije.)*

DRUGI ROMAR: Že dve nedelji smo na dolgi težki poti! V Gorici smo morali gosposko kleče prositi, da nas je pustila naprej. Povsod sam jok in stok in strašna znamenja velikega pomora. Marija nam pomaga!

TRETJI ROMAR: O, videli smo ljudi padati po cestah in umirati. Še zdaj me reže v dušo ve-kanje dojenčka, ki se je revše plazilo po mrtvi

materi in iskalo njenih prsi. Prišli so grobarji in vrgli žensko na mrtvaški voz, a dete tam pustili v prahu sredi ceste!

KRIŽAJ: In vi ste bili zdravi?

PRVI ROMAR: Od nas ni nihče obolel. Na poti se nam je pridružil mož, ki nas je vse obvaroval pred kugo. (*Pokaže romarja Leonharda*). Glej, tam sedi! Svetnik je!

KRIŽAJ (*pogleda pozorno romarja Leonharda*): Svetnik? Dokler v nebesih ne sedi v svetniški gloriji, še ni svetnik!

DRUGI ROMAR (*ga zagovarja*): Kužni ob poti so mu poljubljali križec na prstanu na roki, in so bili zdravi. To sem videl sam! Svetnik je!

PISAR (*se pojavi na pragu, zaviti v poveščen plašč s kapuco in s krinko na obrazu z velikim nosom in stekli nad očmi. Nihče ga ne opazi.*)

ROMAR LEONHARD (*s čudovito mirnostjo*): O ne! Ubog romar sem in grešnik kakor vi! Bolnikov nisem zdravil jaz, temveč njih vera in drobec od Gospodovega križa, ki je vdelan v moj prstan!

PISAR (*stopi naprej in zavpije*): To so prazne marnje, bogokletstvo in sleparija z božjimi stvarmi!

VSI (*razen romarja Leonharda planejo pokonci in obkolijo pisarja*).

PRVI ROMAR (*pisarju*): Kako si upaš, človek, to tajiti, kar smo videli sami z lastnimi očmi!

PISAR: Ker biblija o tem ne ve besede!

DRUGI ROMAR: To je luteranski novoverec!

TRETJI ROMAR: Pokaži nam najprej obraz, če si kristjan, potem govori! Zakaj zakrivaš lice?

PISAR: Da kužni vzduh me ne zastrupi!

KRIŽAJ: Jaz pravim: krinko dol in kdo si!

PISAR: Jaz sem gosposka!

KRIŽAJ: Gosposke ni! V gradove se je pozaprila in zdaj nam vlada samo Bog in smrt in naša trda pest!

PISAR (*Križaju*): In smotlaka sleparska kakor ti si, večni jud, ki si že naše palice okušal!

KRIŽAJ: Pobijte ga, ta krivoverec je grajski pisar!

ROMARJI (*se vržejo proti pisarju*).

PISAR (*potegne meč izpod plašča in zavpije*): Kdor se me dotakne, ga zabodem! Proč, drhal tlačanska! Papežniki, vražji hlapci! (*Se umika k vratom*).

ROMAR LEONHARD (*vstane*): Ne ubijajte, pri Bogu vas rotim, prijatelji! (*Pisarju.*) Lichtenberg, ti spravi meč! Jaz, tvoj gospod, grof Leonhard, ti ukazujem!

ROMARJI (*se odmaknejo od pisarja in mu puste prost izhod*).

PISAR (*romarju Leonhardu*): Ne poznam te, lažnjivi grof! Enak slepar si kakor večni jud! Na grad si pridi po pravico! (*Izgine.*) (*Odmor. Romarji strme v Leonharda.*)

ROMAR LEONHARD (*bridko*): Moj Bog, še to! Moj lastni hlapec me psuje s sleparjem!

PRVI ROMAR (*Leonhardu*): Gospod, zdaj vemo, kdo si! Če hočeš, gremo vsi s teboj, da se maščujemo za to krivico!

ROMAR LEONHARD: Ne, ne! Zaslužil sem i to! Preromal sam sem križev pot pokore, naj pretrpim še zadnjo to postajo sam! Mordá me čaka še bolj bridka usoda, da lastna žena in brat me ne bosta več poznala! Moj Bog, prenesel bom i to, le grehe mi odpusti! (*Po pre-molku Križaju*). Kako je na gradu? Ali Katarina še v njem gospoduje? Kaj počne brat moj, Ludovik? Jim je prizanesla črna smrt?

KRIŽAJ (*nejevoljno in uporno*): O, grad, prokleta sivo gnezdo, še stoji! Pred črno smrtjo so se zaklenili in žive veselo. Še v poznih nočnih urah slišimo poskočne pesmi in brenkanje z gradu, kot da se praznuje vsako noč poroka. A mi umiramo... Vem, pride čas, ko črna roka smrti tudi v grad poseže! Tedaj se spomni name, dragi romar, ki te je krstil pisar za sleparja kakor mene, in trkaj se na prsi: grešnik sem in ne svetnik!

ROMAR LEONHAR (*Križaju*): Predrzne so tvoje besede, Bog ti jih odpusti! (*Romarjem.*) A vi, prijatelji popotni, potujte srečno! In Božja roka naj vas varuje in srečneje domov pripelje kakor mene! (*Se poslavlja od romarjev.*)

PRVI, DRUGI in TRETJI ROMAR (*poljubljajo Leonhardu roko in ga spremijo skozi vrata*).

KRIŽAJ (*vpije za njim*): Bog s tabo in za tabo! Nisi svetnik, grof Leonhard! Saj si brata umoril!

PRVI ROMAR (*se vrne in miri Križaja*): Ne vpij za njim! Pobožen človek je!

KRIŽAJ: Grof je, ki te jutri z bičem udari v obraz, če se ne boš pred njim na prsi trkal!

DRUGI ROMAR (*Križaju*): Ne lajaj mi za njim! Prisegel bi, da je že zdaj svetnik!

KRIŽAJ: Ni bil nikoli in ne bo! Pogledjte mene: jaz sem večni jud! Vsem ljudem vidim v dno srca!

TRETJI ROMAR: Kaj praviš? Da si večni jud? (*Drugima dvema romarjema*). Pojdimo, to je kriva vera!

ROMARJI (*se odpravljajo, vzamejo križ in banderi*).

KRIŽAJ (*stopi za njimi na prag*): Krivo vero mi očitete, namesto bi mi rekli: Bog povrni? Videl sem Gospoda, ki se je mučil s križem na Kalvarijo. In to je več kot romanje na Barbano in v Rim in v Kompostelje! Tako gotovo jaz sem večni jud kot ta vaš svetnik le grešen grof na našem gradu! (*Pokliče*). He, Krištof, Jernej, kje sta?

JERNEJ (*nekje zunaj za romarji, ki odhajajo*): Tu sva in se odpravljava na pot.

KRIŽAJ: Povejta tem ljudem, kdo sem!

KRIŠTOF (*stopi na prag*): Kdo si? Vrag vedi, morda si res večni jud! Midva pa sva kristjana, zato se romarjev drživa. Ne boš zameril: moža, ki mu krogla iz pištole odleti od čela, naju je groza. Za romarji jo ubereva s tovari, da se z njimi ukradeva skoz straže. (*Izgine*.)

KRIŽAJ (*za njim*): Za Bogom romarjev hudič tovorniški že mešetari. (*Sede k mizi, nasloni glavo v dlani in se globoko zamisli*.)

GROBAR (*postaren človek, stopi na prag. V rokah drži golido apna, iz katerega moli metlica*): Vrabec, mero žganja mi daj!

KRIŽAJ (*se obrne k grobarju*): Vrabca ni! Mero pa dobiš. (*Vstane.*)

GROBAR (*presenečen*): Križ božji, ti si tukaj, večni jud?

KRIŽAJ: Da, jaz. Brez pisma in pečata tu od danes vino točim. (*Nalije merico in postavi pred grobarja*). Kaj počenjaš v tej pozni uri, grobar?

GROBAR (*pije*): Opravki! Nekaj medicine znam, ki pravi, da je ob kugi bolje, če opraviš vse ponoči ne podnevi. Tako sem šel tudi nocoj po vasi. Zavil sem proti cerkvi in zaslišal čuden stok. Pogledam tja in vidim, da tam nad grajsko grobnico kleči senca — duh ali človek — sam ne vem — ihti in moli. Grobar sem, ni me rado strah, vendar sem jo ubral sem, kjer sem še videl luč! Še zdaj mravljinci gomaze mi v udih.

KRIŽAJ: Nič se ne plaši! Grof Leonhard toči bridke solze za svoje grehe. Po dolgih letih je prišel nocoj v te kraje.

GROBAR: Grof Leonhard, naš gospod! O, da sem vedel, bi ga bil pozdravil! Toda mudilo se mi je. Saj veš, opravki!

KRIŽAJ: Rad bi vedel, kakšni so tvoji opravki! Saj te ni nikoli k mrličem, da bi jih pokopal. Vse jih morajo zagrebsti brez tebe!

GROBAR: Za žive zdaj skrbim, da jih ne spravijo mrtvi pod zemljo. Na prage hiš, kjer leže kužni bolniki, rišem z apnom bele križe. Nocoj sem jih podkrižal v vasi že petnajst. Če bi bil notar, bi nič ne rekel, bi kaj neslo, tako pa kot grobar še Bog povrni ne zaslužim za svoj trud.

KRIŽAJ: Tu dobiš pet cekinov, če križa ne napraviš. Nocoj je Vravec odfrčal za večne čase zlodeju v proso!

GROBAR (*vzame golido in hoče ven*): Tedaj ti moram križ narisati na prag.

KRIŽAJ (*ga ustavlja*): Nikar ne hodi!

GROBAR: Dolžnost, gosposka to zahteva, da vsakdo ve, da je v hiši črna smrt.

KRIŽAJ: Za Vrabcem sam sem tu ostal. Umrli ne bom. Saj veš, da večni jud ne more umreti. Čemu potem ta križ? Zavleci mi Vrabca iz hiše, pokoplji ga in konec besedi! Deset cekinov ti odštejem za pokop!

GROBAR: To bi se dalo ukreniti le tedaj, če rečemo, da Vravec ni za kugo umrl. Pojdiva ga pogledat! (*Odideta.*)

TRETJE DEJANJE.

Z obokanega hodnika se med stebri na nizkem zidu odpira razgled na gornje stebrišče, ki obdaja dvor na sredi gradu. Pozno po polnoči je, mesečina lije pokojno z neba. Na mizi lutnja in dva vrča s pijačo.

GROF (*spi naslonjen na mizo*).

PISAR (*prihiti od nekod s kužno masko in plaščem kakor v prejšnjem dejanju in strese grofa za ramo*): Gospod!

GROF (*ne da bi dvignil glavo*): Pusti me, vrag!

PISAR (*ga vnovič strese*): Gospod, vzbudite se! Važne novice vam prinašam!

GROF (*dvigne glavo in pogleda pisarja*): Ti si, pisar? Zakaj si se našemil kot za pustno noč?

PISAR: Dejal sem si: če spi gospod, bedeti mora hlapec! Obleko in krinko sem si nadel zoper kugo in stopil v vas, da vidim, kako se kmetje brez nas ravnajo. In zvedel sem stvari, ki so tako nujne, da vi jih izveste, da nisem utegnil vreči krinke in obleke s sebe. (*Si sname krinko in sleče plašč in ga položi daleč proč.*)

GROF (*jezno*): Še črno smrt nam zaneseš na grad! Kaj je treba teh poti!

PISAR: O, ne! Ta moja pot nam življenje obvaruje! Poslušajte! Smotlaka se kmečka punta in gosposke več ne pripozna!

GROF: Nič novega! Ko prejde kuga, bodo spet ponižni.

PISAR: Nov grof in gospodar je prišel med nje, oblečen v romarsko obleko, na las podoben — toda kaj bi pravil, komu...

GROF (*postane pozoren*): Komu? Povej!

PISAR: I, grofu Leonhardu!

GROF (*plane pokonci*): Mojemu bratu? Saj ni od mrtvih vstal!

PISAR: To pravim tudi jaz. Ta Leonhardov dvojnik je preveč svetnik in čudodelnik, da bi mu verjel, da je grof, vaš brat. Slepar je...

GROF: Kje si ga videl?

PISAR: V obcestni krčmi je bedastim božjepotnikom razlagal čudeže in druge sleparije. Z odprtimi usti so vanj strmeli, sami tlačani in prostaški ljud, ki bi plemič nikdar med nje ne sédel.

GROF: A kaj, če bi vendar bil Leonhard?

PISAR: Potem pač zbogom Katarina in grad in vsi načrti lepi vaši! Oblecite spokorniško obleko in palico si romarsko poiščite in pojedite po svetu!

GROF: Ne muči me! Že sama misel ta mi gre na pamet! Rajši se zabodem na mestu!

PISAR: Nikar, premilostni gospod! Poslušajte moj svet in vse se prav izteče. Pozval sem tistega sleparja, naj si pride po pravico sam na grad. Po mojih mislih si ljudi nabere in z njimi grad napade. Zato je treba naše straže vzdramiti, natrositi smodnika na prašnice in čakati. Kdor pride blizu na streljaj in se na klic ne umakne, strel dobi v betico.

GROF: Pretkanost tvoja res je čudovita! Stori, kakor praviš! Samo to glej, da nedolžna kri ne bo tekla!

PISAR: To naj vas ne skrbi, milost! Zdaj grem, da Jurija in hlapce skličem in jih poučim, kako naj stražijo. Opreznost je boljša v teh časih kakor lahkovernost! (*Se pokloni, vzame obleko in krinko in odide.*)

GROF (*seže po vrču in pije*).

SHOLAR (*pride od druge strani*): Tako je z zvezdami, gospod, kot sem vam pravil. Saturn in Mars sta v konstelaciji. To kugo oznanuje, vojsko, lakoto, umore in vseh vrst grozote!

GROF: Nocoj mi ni za tvoje zvezde ne za njih pomen. Dokler živimo, bodimo veseli! Daj mi lutnjo! Milostni gospé za lahko noč zapojem serenado.

SHOLAR: A nežno, trubadursko, ne tako kot snoči, ko hlapce in dekle vse iz sna ste splašili! Poslušajte, takole gre refren! (*Zapoje tiho brenkajoč na lutnjo*):

O, Katarina! Sladka pesem moja
naj zvezd trepet ti bo in lune sij,
za kratek vzdih naj vzdrami iz pokoja
te hrepenenje mojih melodij...

GROF: Ti vzdihuj tako Marjetici! Jaz urežem jo po svoje. Daj mi lutnjo!

SHOLAR (*mu da lutnjo*): Samo oprezno, dragi moj gospod, in daleč proč od zida. In da mi celo jo prinesete nazaj, če kaj na vas bi z okna priletelo!

GROF: Hudičev jezik, za dve službi si pripraven: za pisarja in za norca! (*Odide.*)

SHOLAR (*se nasloni na obzidek in zre na dvorišče tiho prepevaje melodijo refrena. Pri-tajeno*): Marjetica!

MARJETICA (*z dvora*): Si ti, moj ljubi? Ali še bediš?

SHOLAR: O, še! Grof ima spet svoj dan in svojo noč. Sedaj je šel gospé pod okno pet. Počakaj, dušica! (*Odhiti po Marjetico.*)

MARJETICA (*pride kmalu ob sholarju s kan-glico vode v roki*): Kako je žalostno življenje naše! Krog nas le smrt, gorje in jok in v srcih naših strah in bridka žalost! O, da bi umrla!

SHOLAR (*se sprehaja z njo*): Čemu te črne misli! Boga zahvali, da živiva in da sta najini se srci našli! Naj pisana bo nama v zvezdah kterakoli usoda, kar Bog nameni, samo to zgodi se! Nespametno je točiti solze poprej, kot žalost pride.

MARJETICA: O, ljubi moj, samó ob tebi še živim. Brez tebe smrt me plaši, žalost in temá. Ljubezen tvoja mi je zvezdica, ki jo edino vi-dim.

SHOLAR: Dokler bom živ, bo svetila le tebi, duša! Naj svet zgori, naj vsi ljudje krog naju smrt store, nikdar ne ganem se od tebe.

MARJETICA: In jaz od tebe ne, preljubi! O, da bi bila i pred Bogom tvoja, samo tvoja, kakor v svojem srcu!

SHOLAR: Ko vrata iz grádu se nama v svet odpro, popeljem te k duhovniku, da najino ljubezen posveti in naju v zakon zveže! Potem si kupim doktorski klobuk in boš gospa!... (*Zaslišijo se koraki več ljudi.*)

MARJETICA (*se zdrzne*): Čuj, ljudje prihajajo!

SHOLAR: Stopiva v stran! (*Se umakne z Marjetico v temo.*)

JURIJ in nekaj HLAPECV (*pridejo s težkimi musketami, ki jih nosijo vodoravno na ramah.*)

PISAR (*gre za njimi.*)

JURIJ (*slabe volje*): Res, treba je, da v noči moramo na stražo, ko da nam Turek ali Benečan preti z napadom!

PISAR: Ne gobezdaj! Še hujšega sovražnika mordá nocoj boš videl!

JURIJ: Naj samo senca se pokaže, bom streljal nanjo iz same jeze, da sred noči ste nas poklicali za prazen nič na stražo!

JURIJ, PISAR in HLAPECI (*odidejo mimo.*)

SHOLAR (*stopi z Marjetico naprej in gleda za odhajajočimi*): Prečudne se stvari gode nocoj! Pisar naš sliši travo rasti!

MARJETICA: Boj se ga! Ni dober človek! Bog ve, kaj je zasnoval!

SHOLAR: Jaz naj bojim se tega grbavca? Nikdar!

MARJETICA: Še enkrat pravim: boj se ga! In lahko noč!

SHOLAR: Počakaj še, da vidiva, kaj snuje!

MARJETICA: Ne, moram iti. Predolgo sem se zamudila. Gospa me je poslala po vodé. O polnoči so jo vzbudile čudne sanje. Hektor, njen najljubši sokol, se bil je z jato vranov pod oblaki in padel mrtev ji v naročje. Ne ve, kakó naj sanje te si razloži. V skrbeh je, bedna, bolna. Hiteti moram.

SHOLAR: Tedaj pa lahko noč! Gospé postreži, a našemu gospodu vode na glavó, ko začne peti. Potreben je hladila!

MARJETICA: Boj se tistega, kot sem ti rekla, in lahko noč! (*Odide*).

PISAR (*pride od nekod in sliši zadnje besede*): Sholar, lepo učiš to svojo Amarilo: vodé gospodu na glavó!

SHOLAR: Kaj strašiš s hlapci po hodnikih, pergamentar?

PISAR: In ti, kaj ljubezničiš v mesečini? Vodé na glavo njega milosti!

SHOLAR: Tako je je potreben kot ti vina! (*Mu ponudi piti*). Na, pij! Malvazija najboljših let! Poskusi!

PISAR: Ne bom pil. Potus nocet, pišejo zdravniki. Ob kugi močno vino je kot kačji strup. Še zrak strupen je, voda, solnce, mesec in vetrovi. Noč, somrak in dan in jutro — vsak čas kugo diha! Če rad živiš, obraz svoj skrij pod krinko zoper kugo! Melise si naberi, pelina, žajblja, rutice in drugih zelišč, s terjakom zmešaj jih in maski v kljun natlači!

SHOLAR (*se zasmije*): Moj Bog, kako bi s takim kljunom pel in pil, kako dekleta ljubil! Pisarček moj, na stara leta si ponorel!

PISAR: Mladosti je življenje kup bogastva, ki ga prešerno razmetava, a starost z bornimi ostanki še skopari. Zato moj kljun mi pusti! Zavohal z njim sem marsikaj, kar meri tudi nate.

SHOLAR: Name? Če misliš vodo na glavó gospodu grofu, mu kar povej in v kroniko zapiši!

PISAR: Ne, ne, sholar moj dragi! V predalu skritem med recepti zoper kugo odkril sem i zapiske tajne. V njih bral sem lepo zgod-bico ljubavno. Grof Leonhard, naš izgubljeni romar — tedaj mlad dečko — je ljubil skrivši grajsko hišno Katrico. Lepota njena in mla-dost, dolg čas na gradu, strast njegovih mladih let — vse to prilivalo je olja tej norosti. Kar je priti moralo, je prišlo. Prelepo Katrico spo-dili so z gradu. Kočijaž za njo je izginil. Ljudje so ugibali, da z njim se je spečala, povila v mestu dete in čez leto dni umrla. Nocoj pa vem: kočijaž je bil nedolžen, mladi grof pa grešnik!

SHOLAR (*ga prekine*): Kaj brigajo me grdo-bije tega grofa, kaj kočijaž in hišna!

PISAR: Počasi, dečko! S tresočo roko piše grof. (*Vzame iz žepa zapissek in bere*). „Prete-pel s korobačem do krvi sem danes sina Leon-harda. Povedali so mi, da hodi k hišni. Še tisto uro zapodil sem jo z gradu in pse naščul za njo. In tej ničvredni lovači je dajal moj sin darila. Priznal je sam, da si je kupil nje na-klonjenost s svetinjico, ki vanjo dal je vrezati zlatarju črke svojega imena!“ —

SHOLAR (*ves prepaden*): O, da ti jezik ni od-gnil poprej, ko izgovoril je te besede!

PISAR: Zakaj? Zahteval sam si, naj očeta ti poiščem. In našel, glej, sem ga: L in V — Leonhard Vacano.

SHOLAR: O, da sem vedel, kaj mi ta zakleti grad odkrije! Kot žrelu bi peklà se mu izognil. Zakaj ni ta skrivnost ostala v veke skrita!

PISAR: Saj veva zanjo samo ti in jaz! Grof Ludovik je bil tedaj na Nemškem s Haniba-

lom. Čez nekaj let šele sta prišla k svatbi Leonharda in Katarine.

SHOLAR: Kaj mari mi vse prazne te stvari! Kot ogenj žge me v žilah kri očeta plemenitnika... V tlačanstvo grenkih misli je pala zlata mi prostost! O, uboga moja mati!... S spominom nate pesem moja je sholarska umrla!...

PISAR: In službica te moja tudi več ne mika, jeli? Lutnjo preko rame, moj sholar, in pot pod noge!

SHOLAR (*po kratkem premisleku*): Ne! Ostanem. Edini sin sem Leonharda in kar mi gre, bom terjal!

PISAR (*začudeno*): Kaj gre bastardu po postavi? Še jermen ne od čevljev, ki oče jih njegov je nosil zadnje.

SHOLAR: To je pisana postava. A druga v srcih vsem živi. Zahteval bom od grofa samo to, kar sreča z vadlji mi je podarila.

PISAR (*zasmehljivo*): Zakaj ne celega gradu kot Gregor, bastard gospoda Jurija s Turjaka? Ko ta je umrl, je drzni dečko Žužemberk naskočil in ga vzel. Imel je osemnajst Napolitancev, ki so se bili z njim po Španskem in Angleškem. Z njimi grad si je zastražil in mislil: zdaj sem že gospod.

SHOLAR: Kot človek to pravico je imel.

PISAR: Teh misli pa ni bil Herbart Turjaški, brat njegov po poli. Že drugi dan mu grad je iztrgal z graničarji hrvaškimi, pobil bastarda in vse Lahe in vrgel trupla njihova zverem na polje. Gregorja je pohrustal drugi dan neresec divji za kosilo. Še majhen dečko zgodbo to sem doživel. Naj služi ti za zgled!

SHOLAR: Na moč se ne sklicujem, temveč na pravico!

PISAR (*skomizgne z rameni*): Če misliš, da dosežeš z lutnjo, s pesmijo sholarsko in z vadljanjem več kot Gregor z osemnajstimi vojaki — kar poskusi! Toda povem ti: glavo izgubiš.

SHOLAR: Naj jo! A od pravice ne odneham! (*Se nasloni na obzidek in uporno molči vso naslednjo sceno.*)

GROF (*kliče že od daleč*): Sholar, hej, kje si?

PISAR (*grofu*): Le sem, gospod! Tu sva s sholarjem!

GROF (*prihiti ves razburjen po hodniku, vrže lutnjo od sebe, sede na stol in si briše potno čelo z roko*): Hudič, nikoli več na tako pot! (*Pije.*)

PISAR: Kaj je, milostni gospod?

GROF (*pisarju*): Je umrl Rataj v resnici, ali še živi?

PISAR: Umrl je, vaša milost! Kdaj je Jurij že kosti njegove pokopal pod grajski zid!

GROF: In vendar zdajle sem ga videl. Na klopci v vrtu sem sedel sred rož in ugibal, s kakšno pesmico bi svakinji podvoril. V teh mislih proti vozi se ozrem in groza — kakor tu sedim — tam je stal Rataj, se klanjal in na prsi trkal kakor včasih, ko je hodil v grad za desetino prosit...

PISAR: Podobo to vam ustvarila je sama domišljija!

GROF: O, ne! Odrevenel sem za trenutek, nato se zbral, ostró uprl oči v moža in nanj zavpil: „Kaj hočeš, pes?“ A on se ni premaknil, na

mestu je ostal in se priklanjal... Mrzel pot me je oblil in šel sem. Z duhovi se ne bom prepiral...

PISAR: Še pravim, vaša milost: če to ni bila domišljija, je bil živ človek!

GROF: Po kaj, kako naj pride v vrt po strmih skalah, koder samo kuščar pleza?

PISAR: Povedal sem vam že, kaj vse nocoj sem slišal v vasi. Poznam ljudi, ki bolje plezajo kot kuščarji in kače. Rataj vaš bil je ogleduh.

GROF: Ne, ne! Če bi človek bil, bi na moj klic pobegnil ali me napadel. Rataj pa stal je tam kot prikovan! (*Sholarju*). Sholar, zakaj tako molčiš? Povej, kaj ti si misliš!

SHOLAR (*se obrne k grofu*): Pustite me nocoj! Iz teme tudi meni duh se je prikazal, strašnejši, bolj pošasten kakor vaš Rataj. Ne morem govoriti več! Dovolite, da odidem! (*Odide.*)

GROF: Nemara se mu je pamet zmešala? O čem sta govorila, da je ves zbeگان? (*Zunaj v stolpu počí strel.*)

PISAR (*posluhne*): Ste čuli? Zdaj vidite, da sem vam resnico poročal in vse prav preudaril. Ta Rataj nam grad že naskakuje! Pojdiva k hlapcem! Sholarjeve stvari pa vam povem pozneje!...

PISAR in GROF (*naglo odideta*).

SHOLAR (*se vrne in obstane sred hodnika, ne vedoč, kam bi se obrnil*): Se mi li blede? Ali iz teme nocoj pošasti vse peklenške vstajajo? (*Mesečina ugasne. ker gre oblak preko neba.*)

KATARINA (*kliče od nekod na hodniku*): Ludovik! Ludovik! (*Pride čez nekaj trenutkov z Marjetico*). Nikjer ni živega človeka, odmev le prazen se lovi med stebri po hodnikih... Strahotna groza stiska mi srce, Marjetica! Postojva! Daj mi roko, da ne padem!

MARJETICA (*da Katarini roko in ugleda sholarja*): Tu nekdo stoji!
(*Mesec posveti iznova.*)

SHOLAR: Jaz sem, milostna gospa!

KATARINA: Ste čuli strel? Kje je grof?

SHOLAR: Baš tu se menil je s pisarjem. Strahovi se sprehajajo nocoj krog nas, mordá je njim ta strel veljal!

Nekaj HLAPECV (*prihiti mimo z musketami na ramah*).

PISAR (*za njimi*): Preiščite ves vrt in vsak kotic! Na vsako senco pazite pod zidom na tej strani!

KATARINA (*pisarju*): Kaj se godi, pisar?

PISAR: Nič hudega, gospa! Previdnost mati je modrosti. Gospod vam vse pove. (*Odide za hlapci.*)

SHOLAR in MARJETICA (*stopita v tihem pomenku ob stran*).

GROF (*pride in se pokloni Katarini*): Vi tukaj, Katarina? Kako da še bedite?

KATARINA: Prečudna groza spati mi ne da nocoj. Kdo je streljal in zakaj?

GROF (*pomirjujoče*): Bog ve, če nam kdo kristavca v jed ni stresel? Zakaj: vsi sanjamo. Pisar je sanjal, da tlačani udarijo nocoj na građ. Vzbudil je hlapce in zastražil stolp in

vrata. Jaz in sholar sva sanjala, da Rataj se nama je prikazal. In hlapec Jurij je že videl napadavca in sprožil vanj. A bil je samo prazen strah, pod mescem siv oblak in njega senca. — Umirite se in lezite pokojno!

KATARINA: Ne, ne! Kaj, če ste nedolžnega človeka ubili?

GROF: Saj pravim vam, vsi buljili smo tja, kjer Jurij je prikazen videl. Le mesec je na prazno cesto svetil. Nikjer ni bilo žive duše. Pojdite, spremim vas! Da boste sanjali sladkó in mirno spali, vso noč pred vašo spalnico bom stražil! (*Odvede Katarino za pod pazduho*).

SHOLAR (*odide z Marjetico za njima*): To niso sanje, ljubo moje dekle! Resnico grozno nosi vse to v sebi, zato mi ni obstanka več med tem zidovjem! Odloči se, če jutri pojdeš z mano! . . .

IZPREMEMBA.

Dvorana pred Katarininimi sobami. V ozadju so na stežaj odprta vrata na balkon. Zunaj sije prvo jutranje solnce z globokega modrega neba, pod katerim slutiš daljni razgled na italijansko stran. Druga vrata v ozadju diže na hodnik s stebriščem, ob strani pa je vhod v Katarinine sobe. Nad široko mizo, okoli katere stojе udobni usnjati stoli, visi slika grofa Leonharda, okrog njega oklepi in orožje. Na nasprotni strani stoji spinet.

GROF in PISAR (*prideta naglo v dvorano s hodnika*).

PISAR: Ne, to ni bajka, milostni gospod! Na prsih res ste gada greli.

GROF: To praviš le, ker se bojiš za pisarsko službo!

PISAR: Če vam zeleni ta mladenič bolje prija kakor jaz, ga pa vzemite! Premislite pa samo to: je on nocoj vam grad, življenje, Katarino rešil? Skrbi in misli on namesto vas? Ne hvallim se, a pravim samo to: če mu daste službo, bo on gospod in vi le hlapec. Prelevi se iz bastarda v pravega sinu in iz pisarja v gospodarja.

GROF: In vendar mi ne gre to tvoje modrovanje v glavo.

PISAR (*pokaže na Leonhardovo sliko*): Pogledajte samo tole sliko brata Leonharda in sholarja z njo primerjajte! Ta rimski orlov nos, oči sokolje te gospodov de Vacano, krog usten zagonetni ta nasmeh —: ni vrag, da bi bila Ka-

trica vse to na pankrta prenesla samó od gledanja! In ta njegov ponos, ki se vsevdilj po prsih bije: jaz sem sin modric; njegova čast, ki ne berači, temveč vse zahteva; njegova drznost — vse to vam izpričuje bolj kot slika ta in dnevnik vašega očeta, da je sholar res Leonhardov sin!

GROF: Nič ne rečem, naj bo! A zdaj vse to Katarini razodene!

PISAR (*lokavo*): Za vas bi ne bilo to slaba točka v igri z njo. Pomislite: njen mož da se je ukvarjal s hišnami pred njo! Na mah bi se zrušil malik, ki ga moli v njem.

GROF: Molči! Nihče se tega njenega oltarja ne bo dotaknil. Ne jaz ne ti in ne sholar! Čist spomin ji bodi na moža!

PISAR: Sholar pa se je zaklel, da ji pove v obraz vso to sramoto.

GROF: Nikoli, dokler nosim meč ob boku.

PISAR: Čemu bi tvegali življenje na viteškem dvoboju? Saj fant ni plemič! Drugače ga ukrotite! Gospod ste hlapcem, ki bi šli za vas pokorno v smrt. Imate voze, kjer že mnogo trdih ste betic pokorščine navadili. Zakaj sholarja bi v te šole ne poslali? Če ukažete, bo v njih modrosti se učil, še preden Katarina vstane.

GROF (*po kratkem premišljevanju*): Ta tvoj nasvet res ni neumen. Po hlapce pojdi!

PISAR (*se pokloni*): Ne bo vam žal, gospod! (*Odide*).

GROF (*stopa globoko zamišljen sem in tja, obstane pred Leonhardovo sliko in jo dolgo gleda*).

SHOLAR (*pride s hodnika z mečem ob strani in lutnjo preko hrbta*).

GROF (*se obrne proti njemu*): Kaj hočeš?

SHOLAR (*stopi naprej*): Pred milostno gospo. Če sami nočete, naj ona sodi, ali mi niste dolžni tistih tisoč zlatih iz dveh razlogov! Prvič: častni dolg iz igre — pisarsko službo rad vam odpustim — drugič: ali nisem vreden kot vaš stričnik tega deleža od vašega bogastva?

GROF: Pod mojo bilo bi častjo, da govoriti te pustim samó besedo Katarini — bastardu njenega moža! Nazaj! (*Potegne meč in stopi proti sholarju.*)

SHOLAR (*izdere bliskovito svoj meč*): Tako? I jaz znam take strune ubirati!

SHOLAR in GROF (*se borita, sholar se umika, grof pritiska za njim, tako da prideta oba na hodnik*).

GROF (*vpije med borbo*): Nabodem na konico te kakor podgano!

SHOLAR (*odgovarja enako*): Še podel sunek kakor ta in pošljem vas k hudiču!

HLAPCI (*prihrume in naskočijo sholarja od zadaj*).

SHOLAR (*vpije*): To je zahrbtnost in peklenška zloba! (*Se otepa hlapcev*). Nebesa, čujte me, in peklo: maščujte me! (*Nenadoma umolkne, ker mu je nekdo z roko zamašil usta. Iztrgajo mu meč in ga vežejo*).

GROF (*na pragu*): Zvežite ga trdnó in v tisto vozo ga vrzite kot Rataja!

HLAPCI (*odvedejo sholarja po hodniku*).

PISAR (*na hodniku*): Usta mu zamašite in lutnjo mu razbijte!

GROF (*vtakne meč v nožnico in se vrne v dvorano*).

PISAR (*pride v dvorano*). Nikdar bi ne bil mislil, da je tak junak! Hlapci so ga komaj zmogli!

GROF: In borec, moj pisarček, italijanske čiste šole! Za las da me ni pogodil po vseh pravilih in me poslal v krtovo deželo! Toda križ čez vse! (*Gre k vratom v Katarinine prostore in posluša*). Vse pokojno! Bogve, ali nismo Katarine vzdramili?

PISAR: Te zadeve niso zanjo, še manj pa za nje spletično. Natvesti jima bo treba drugo zgodbo.

GROF: To stori ti! Meni gre laž nerodno z jezika! (*Odide*).

PISAR (*pomisli par trenutkov, gre k vratom v Katarinine sobe, potrka in posluhne. Ker nihče ne odpre, trka še drugič in tretjič močnejše*).

MARJETICA (*odklene vrata in pogleda ven*): Kaj trkate?

PISAR: Tako, iz radovednosti in da ti voščim dobro jutro, zlato dekle!

MARJETICA: To so neumne šale, Lichtenberg! Pojdite! (*Hoče zapreti vrata*).

PISAR (*prime za kljuko in ji zabrani, da bi zaprla*): Kaj delate v tem božjem paradižu?

MARJETICA: Gospo sem opletala na balkonu v prvem solncu. Zdaj veste in pojdite!

PISAR: Dekle presrčno, samo še kratko vprašanje: nimate obiska?

MARJETICA: V tej zgodnji uri? Bedasto vprašanje!

PISAR: Ne, resno mislim! Ali nista pozvali sholarja, da vama s pesmijo veselo zgodnje jutro razvedri?

MARJETICA: Še nikoli ni stopil v te prostore.

PISAR: I danes ne? Tedaj ga je res vzela zadnja noč! Gospod bi rad govoril z njim, preiskal sem ves grad in hlapci ga kličejo vsepovsod, a ni ga nikjer, ne v nebu ne v zemlji.

MARJETICA (*prepadena*): Šalite se!

PISAR (*turobno*): Kaj se bom šalil? Smiliš se mi, dušica, da si se vsa zagledala v tega veternjaka. Njegova vagantska kri ni našla miru pri tebi. Dolgčas ga je moril pri nas, drugam ga je mikalo v širni svet. Tako jo je pobral nocoj z gradu na tihem in ni voščil niti tebi zbogom. Zdaj bo drugim dekletom brenkal o ljubezni. Res, lep kavalir, naj vrag ga vzame!

MARJETICA: Moj Bog, to ni mogoče, to je laž, peklerska laž!

PISAR: Resnica je, Marjetica, resnica živa. Spomin si nanj izbriši iz srca, ker ga ni vreden! (*Jo tolaži*). Poglej! Vse čase sem te rad imel. Še kot otroku sem ti rad pobožal bradico okroglo in prelepo lice! Dušica, ne bodi žalostna! Jaz te bom tolažil! Odslej naj bom jaz tvoj sholar! (*Jo nenadoma poljubi*.)

MARJETICA (*mu da zaušnico*): Proč, grdi Judež! Sram te bodi! (*Zaloputne vrata*).

PISAR (*postoji, sam zase*): O, če bi vedela, kje je tvoj ljubi in da sem ga jaz poslal za Ratajem, tedaj bi šele bila me in tepla! A pride čas, pride čas, pride čas... (*Odide.*)

MARJETICA in KATARINA (*prideta čez nekaj trenutkov iz njunih sob*).

KATARINA: Da je šel brez slovesa, praviš? Ne, tega ne verjamem! In če je šel, ti sporoči, zakaj je moral iti. Ne obupuj!

MARJETICA: Vsa sem v strahu zanj, gospa. Prosim vas, povprašajte gospoda, ali on kaj ve!

KATARINA: Pojdi tedaj in mu reci, naj pride k meni! In Juriju naroči, naj prinese Hektorja!

MARJETICA (*odide*).

KATARINA (*sede k spinetu, zaigra in zapoje*):

Komú naj ljuba zapuščena poje,
komù naj bol potoži grenkih dni?
Je ljubi njen odjezdil v daljne boje
in njej ne umreti ne živeti ni.

O veter, ki se z rožami zigravaš,
perjanico pobožaj ljubemu v pozdrav!
Oblak, ki v svit bojišč krvavih plavaš,
zakrij mi dan, če ugledaš grob sred rož in trav!

GROF (*pride proti koncu pesmi, posluša in poljubi roko Katarini, ko neha peti*): Če bi me ne bili klicali, bi me bila ta sladka pesem zvalila k vam, da vam voščim dobro jutro. Že dolgo niste peli!

KATARINA (*vstane*): Moj Bog, tesnoba in nemir mi ne dasta obstanka. V zlih slutnjah me boli srce vso noč, vse jutro in ne vem si utehe. O, da bi umrla!

GROF: Čemu? Zavoljo te blazne noči, ki je prešla? Zlato solnce se je pripeljalo in kliče vsem: pozabite temó in žalost!

KATARINA: Za mojo noč in žalost ne jutra ne veselja ni.

MARJETICA (*prinese na roki sokola, ki mu usnjata čepica zakriva oči*): Vse prste mi je očrtil s kremplji, gospa!

KATARINA (*se obrne k Marjetici*): Neumno dete! Ne veš, da se sokola z golo roko ni dotakniti ne smeš? Zakaj ga ni prinesel Jurij, ki zna ravnati z njim?

MARJETICA: O, Jurij! Zdaj kolne in si roko obvezuje. Hektor ga je vsekal s kljunom do kosti v kazalec, ko mu je deval čepico na glavo.

KATARINA: Je že zaslužil! Posadi Hektorja v obroč na solnce!

MARJETICA (*nese sokola na balkon in ga posadi na obroč za steno*): Ne zleti, gospa, ko začuti solnce in prostost?

KATARINA: Ne, če mu čepice ne snameš! Pojdi in pospravi sobe!

MARJETICA (*pride z balkona, v zadregi Katarini*): Gospa premilostna, povprašajte gospoda!

KATARINA: Le pojdi! Že povprašam!

MARJETICA (*odide v sobe*).

KATARINA (*grofu, ko Marjetica odide*): Kje je sholar? Je res nocoj z gradu izginil?

GROF (*nejevoljno*): Kaj vem, kod se potepa!

KATARINA (*presenečena*): Nekaj skrivate pred mano. Povejte po pravici!

GROF (*se izmika*): Če je pobegnil, je storil prav. Drugače bi ga bil s psi nagnal z gradu. To jutro sva se sprla na življenje in smrt.

KATARINA: Tako nenadoma? Še snoči sta bila prijatelja. Zakaj se vam je zameril?

GROF: Čast imena grofov de Vacano mi je več kot vse prijateljstvo. Sholar, pasji sin, se je drznil pobrati pest blata, da ga vrže vame, v vas in v Leonharda. Nazval nas je prokleti rod zločincev. Tedaj sem skočil po meč, a on ni čakal. Beraško govno smrdi vse bolj, če pade na gosposki sedež. (*Zamahne nejevoljno z roko*). Dovolj o tem ciganu! Ne izprašujte več! Stopiva na balkon, da se pozabavava s Hektorjem v tem lepem jutru!

GROF in KATARINA (*gresta na balkon*).

KATARINA (*ostane na vratih*): O, da bi mogla Hektorju vdihniti samo eno misel, bi ga poslala v daljo, da bi Leonhardu nesel moj pozdrav in vročo željo, naj se vrne!...

GROF: Katarina! Ne kličite te sence iz temelj! Snoči, ko sem bedel pred vašimi vrati, mi je drugoval hudič vso noč in mi šepetal na uho: vzemi s silo, kar ti gre! Iz malvazije, iz mojega grobarstva, iz strahotne voze, kjer je poginil Rataj, je zrasel ta hudič. In sem že tipal po steni, da snamem jekleno čelado, se pokrijem in treščim v vrata, da najdem pot do vas...

KATARINA (*vsu v grozi*): Strah me je pred vami.

GROF: Ne bojte se! Saj vas angel božji čuva. Ves blesteč je vstal iz vaše zvestobe in dobrote in mi branil k vam. In jaz, norec, sem

se bít z njim in s hudičem in blaznim še zdaj. Rešite me, Katarina, pozabite Leonharda in bodite moji! (*Jo prime za roke.*)

KATARINA (*se brani*): Moj mož je in vaš brat! (*Se mu izvije.*)

GROF: Mrtev je. In če živi, naj umrje pri tej priči!

(*V dalji se oglasijo zvonovi.*)

KATARINA (*globoko užaljena*): Bog vas je slišal! On naj vam strašne te besede odpusti, jaz jih ne morem! (*Odide na balkon.*)

GROF (*ostane na mestu*): Katarina! Prisegam vam, da mrtva senca ni vredna te ljubezni!

KATARINA (*zavpije od bolesti*): Ne mučite me več! Ne pljuvajte nanj, ki ga edinega ljubim!

(*Odmor. Zasliši se petje procesije, ki gre po polju*):

Kuge, lakote in vojske — reši nas, o Gospod! Večne smrti — reši nas, o Gospod! (*Petje se izgublja v dalji in vetru, zvonjenje utihne.*)

KATARINA: Kako vas more mamiti minljiva strast ljubezni, ko je ves svet samó globok, ogromen grob? Ne slišite pogrebcev, ki življenju in ljubezni bilje pojejo?

GROF (*stopi bližje h Katarini*): O, ne! Svet je zibelka življenja. In pesem ta in litanije so samó molitev, da bi iz smrti vstalo življenje!

KATARINA (*pokaže na polje*): Narava sama kliče vsepovsod, da so vaše besede laž. Poglejte, pred procesijo spokornikov se jata vranov dviga. Leti, leti sem k nam... Črni oblak zdaj pada v gaj pod gradom, kjer prve vijolice

klijejo! To je znamenje smrti! (*Sklene roke in se umakne v grozi z balkona.*)

GROF: Prazen strah in bolne sanje, Katarina! (*Pogleda sokola na obroču.*) Pognal bom k vragu vso nesrečo mrhojedo! (*Sname sokola in mu odkrije čepico.*) Na plen, sokolček! (*Se skloni nizko čez ograjo, ptiča spusti in gleda za njim.*) Že ve, kaj hočem! Bij, kolji s kremp-lji, sekaj s kljunom, Hektor! (*Se smeje na vse grlo.*) Pojdite gledat, Katarina!

KATARINA (*stopi na balkon.*)

GROF: Kako jih kljuje, da kot kamni padajo na tla! Poglejte, v tega se je zadrl s kljunom in ostrogami! Oba se zdaj vijugata v grmovje! Škoda! Drugi se mu razlete. (*Odmor.*) Hektor se zmagoslavno vrača! (*Se skloni čez ograjo, nastavi roko, da mu sokol sede nanjo, ga dvigne in pokaže Katarini.*) Pokloni se gospe! Opravil si zanjo viteško delo! Poglej, prinesel si i plen: zlat prstan! Znamenje z neba za najino zaroko! (*Prstan pade na tla iz sokolovih krempljev.*) Na tla je padel! (*Povezne pliču čepico čez oči in ga posadi na obroč.*)

KATARINA (*pobere prstan, ga pogleda in vzklikne od groze*): Moj Bog, to je znamenje!

GROF (*se obrne k njej, ves presenečen*): Zakaj bledite, Katarina! Kaj vam je? (*Jo vede omahujočo k naslonjaču.*)

KATARINA (*omahne v naslonjač*): Ta prstan... ta prstan!... (*Zajoče nad prstanom naslonjena na mizo.*)

GROF (*ves začuden, vznemirjen in plah*): Za božjo sveto čast, ne umrite mi! Če bi bil ta prstan iz samega pekla poslan, se ga ne ustrašim!

KATARINA (*ihteč*): O, moj Leonhard, moj ljubljani, moj nepozabni!... O, moje strašne in resnične sanje! (*S strastjo in gnevom grofu*). Kaj stojite in se čudite tem mojim solzam, vi, ki veste, da vaš brat več ne živi!

GROF (*začuden*): Povejte, razložite mi, zakaj vsi ti očitki! Pokažite mi prstan!

KATARINA: O, licemerska ta začudenost, nevednost in povpraševanje vaše! Nocojšnjo noč ste Leonharda ubili...

GROF (*v grozi*): Molčite, Katarina! Leonhard je že zdavnaj padel.

KATARINA: Ne, ne!... Snoči ste ga ustrelili. Pod gradom je umrl v mojih vijolicah in na ta prstan dahnil zadnji mi poljub!

GROF (*razburjen*): Dokazov Katarina, dokazov!

KATARINA: Ta prstan je krvava grozna priča vsemu! Saj ga ni skovala moja ljubezen in mi ga niso prinesle v roké strahotne moje slutnje! Leonhard bi prej življenje dal, kot si ga pustil sneti s prsta...

GROF: Poslušajte me, Katarina! Mordá je Leonhard pred smrtjo romarja poslal domov, da vam prinese zadnji ta njegov pozdrav. Morda je poslanec hotel ponoči na grad in se je strela budnih naših hlapcev zbal, pobegniti in ta prstan izgubil. Mordá se je zavlekel ranjen med grmovje, mordá res mrtev tam leži. Ves gaj ukažem preiskati.

KATARINA: Vse to mi Leonharda ne vzbudi od mrtvih! (*Vstane.*) Pustite me, naj grem, tugujem in umrjem... (*Odide v svoje sobe.*)

GROF (*ostane globoko zamišljen na mestu*).

ČETRTO DEJANJE.

Pred gostilno ob cesti stoji v gosti senci dveh lip nekaj miz in stolov za nizko ograjo, ki loči dvorišče od ceste. V ozadju se dviga Vrabčeva krčma z vrati in okni z železnimi križi.

PISAR in GROBAR (*prideta v pogovoru mimo in se ustavita ob ograji*).

PISAR (*s kužno masko in plaščem govori pri-tajano lokavo*): Mudi se mi, a vendar mi ta stvar ne da miru. Po kakšni zvijači je prišel mož v to hišo?

GROBAR: Vrabca je pobrala črna smrt in v prazno gnezdo je pač sedel ptič z drugačnim perjem. Sicer, gospod, sami to preiskujte! Jaz se najrajši pogovarjam z mrličji, ki molče.

PISAR: Strupen jezik imaš in morda držiš vrečo večnemu judu. Ne misli, da bo kuga večno vezala pravici roke! Zdaj samo počiva in njen meč miruje. Ko ga povzdigne, marsikomu — morda tudi tebi — glava odleti!

GROBAR (*preplašeno*): Odkrito mi povejte, kaj bi radi! Saj veste: vselej sem bil poslušen gosposki.

PISAR: Ta večni jud mi je nevaren človek, ki je morda sam kugo zasejal v te kraje, da lažje ljudstvo bega v strašni zmedi časov. Vrabec, praviš, je umrl in za njim je v hiši on zagospodaril. Se to ne zdi ti zagonetno?

GROBAR: Hm, kaj jaz vem! Kako naj jaz vse to uganem?

PISAR: Poslušaj dobro! Pokliči mi moža, naroči si pijače in ga zapleti v pogovor! Podvomi, ali je res večni jud! Omeni Vrabca in njegovo smrt! Tako mu zastavi besede, kot da bi mu bil on pomagal na oni svet! Boš videl, kaj poreče! (*Potegne možnjček in mu da nekaj denarja*). Na, nekaj grošev za pijačo! Jaz pa stopim za vogal.

GROBAR: A če ne boste slišali, kar bi radi, jaz ne maram biti kriv. Povem vam, da samó zato vas slušam, da ne porečete, da z večnim judom skupaj meljem!

PISAR: Že prav! Stori, kakor sem ti ukazal! (*Izgine za vogal.*)

GROBAR (*gre bližje k hiši in pokliče*): He, Ahac! Kje tičiš? (*Posluša*). Odpri, Ahac!

KRIŽAJ (*odpre vrata*): Kakšen Ahac? Zakaj Ahac? Ahasver mi je ime!

GROBAR: Kaj ti vem, kako po judovsko te kličejo! Ahac bi bilo bolj po naši veri.

KRIŽAJ: Če ti ime ni všeč, zakaj človeka nadleguješ, ki ga nosi?

GROBAR: No, no! Ne bova se sprla ne za Ahaca ne za Ahasvera. Prinesi vina!

KRIŽAJ: Ne točim več.

GROBAR: Kaj, vse Vrabčevo vino si že popil?

KRIŽAJ: Razdal sem ga za bolnike ubogim ljudem in trudnim romarjem na pot.

GROBAR (*se začudi*): Zato ne more Vrabec v grobu mirno spati. Že trikrat me je prišel strašit. Povej, se tudi k tebi vrača?

KRIŽAJ: K meni? Ne! Najbrž si mu v grobu slabo postlal in mu je žal cekinov za pokop. Zato pač k tebi hodi in ne k meni.

GROBAR (*se praska za ušesom*): To ne bo tako! Lepo sem ga pokopal kakor grofa. Toda kakor jaz te njegove obiske sodim, tebe obtožuje.

KRIŽAJ: Mene? Česa neki?

GROBAR: Hm, tako nekako se mi zdi, kot da bi hotel reči, da si ti njegove smrti kriv. Okrog vratu si stiska prste in vzdihuje venomer: Ahac, Ahac!

KRIŽAJ (*ironično*): Grobar moj ljubi, kadar še pride, ga pošlji k meni! Zaradi te stvari se pomenim lažje z njim kakor s tabo.

GROBAR: Če si mu res na oni svet pomagal, ne vem, zakaj to meni hodi praviti. To ni brez pomena!

KRIŽAJ: Nikar mi ne čenčaj! Tako gotovo kot je Bog v nebesih, se ti Vrabec še po smrti laže. Kuga ga je vzela, saj si videl sam!

GROBAR: Bog si ga vedi! Mrlič je mrliču podoben, če ga zadavi kuga ali človek. Jaz nisem bil pri njem, ko je umiral, in si roke umijem. Ti glej, Ahac!

KRIŽAJ: Tedaj me obtožuješ umora! K gosposki pojdi in me tam ovadi!

GROBAR: Ne bom te obtoževal. Že to te obtožuje, da si prevzel Vrabčevo dediščino, kot da je tvoja.

KRIŽAJ: I to se je zgodilo po božji in človeški pravici. Seve za tvojo pamet je to težka uganka. A morda pride čas, ko boš i to razumel! (*Po-*

gleda po cesti). Bog bodi hvaljen, tam gre živa priča, ki ve, da je umrl Vrabec brez moje krivde!

GROBAR (*sklene roke na hrbtu in opazuje molče ves naslednji prizor*).

VOJAKA (*z musketama preko ram priženeta pred sabo na vrvi tovornika JERNEJA, ki ima roke zvezane na hrbtu*).

KRIŽAJ: Tovornik Jernej! Kam v tem varnem spremstvu?

JERNEJ (*dvigne glavo za trenutek*): Ne zasmehuje me, večni jud! (*Se ustavi*.)

VOJAKA: Naprej, naprej!

KRIŽAJ (*stopi bliže*): Počakajta, saj ne gori! Samo beseda tegale moža mi je ljubša kot žvenk cekinov!

PRVI VOJAK: Če sta taka prijatelja, odštej jih sto in celo leto ga poslušaj!

KRIŽAJ: Sto cekinov? Lep denar za živega človeka! (*Jerneju*). Kaj si storil, da te cenijo tako visoko?

JERNEJ: Hotel sem domov na Kranjsko in so me na meji ujeli.

DRUGI VOJAK: In z njim iz kužnih krajev dva tovara vina. Če mu ne vzamejo glavé zavoljo žejnih Kranjcev, bo gonil vesla na galejah za cesarja pol življenja. Tako zapoveduje kužni red.

JERNEJ: O moja uboga žena in otroci!

KRIŽAJ (*vojakoma*): Mož, če ga res izpustita, vama tistih sto cekinov dam!

PRVI VOJAK: Odštej jih brž in vrag s teboj in s tem tovorniškim galjotom!

KRIŽAJ: Počakajta, denar prinesem. (*Odide v krčmo.*)

PRVI VOJAK (*drugemu*): Ne vem, če ima toliko pod palcem.

DRUGI VOJAK: Če jih odšteje, jih vzameva in pojdeva nazaj v kordon.

PRVI VOJAK: In kaj porečeva?

DRUGI VOJAK: Da nama je tovornik ušel.

PRVI VOJAK: Budalo! Da nama ga je vzela črna smrt!

KRIŽAJ (*pride iz hiše in izroči prvemu vojaku mošnjo cekinov*): Tu je denar in dajta mi človeka!

PRVI VOJAK (*odveže mošnjo in površno šteje cekine*).

DRUGI VOJAK (*razvezuje Jerneja*): Na uho ti povem, da si zdajle umrl. Če te dobimo živega v pesti, te pokopljemo kar na mestu. Mislím, da si me razumel.

JERNEJ: Prej skočim v vodo ali se strmoglavim v prepad, ko da bi hotel še enkrat čez mejo!

KRIŽAJ (*prvemu vojaku*): Sem prav naštel?

PRVI VOJAK (*zaveže mošnjo*): Bo že prav! (*Drugemu vojaku*). Pojdiva! (*Križaju in Jerneju*). Vidva pa jezik za zobmi!

VOJAKA (*odideta*).

JERNEJ (*Križaju*): Sam Bog naj ti poplača, da si me odkupil! Jaz ti ne bom mogel.

KRIŽAJ (*Jerneju*): Pri tej priči mi lahko to dobroto povrneš! (*Grobarju*.) Stopi bliže in

poslušaj! (*Jerneju kazaje na grobarja*). Ta človek me dolži, da sem oštirja Vrabca umoril. Ti in Krištof sta bila priči njegove smrti. Povej, sem se ga samo dotaknil?

JERNEJ: Prisežem vse prisege, da je oštir od kuge zblaznel in streljal tisto noč na tegale nedolžnega človeka. (*Pokaže Križaja*). Ko ga je zagledal živega na pragu, je padel mrtev znak, kakor bi treščilo vanj!

KRIŽAJ (*zmagoslavno grobarju*): Si slišal? Povej to Vrabcu, kadar te bo zopet strašil!

PISAR (*skoči izza vogala in zakriči*): Ta priča je podkupljena za sto cekinov! (*Križaju*). Zdaj si dosleparil, večni jud! Kolesu rabljevemu več ne uideš. He, ljudje! (*Grobarju*). Skliči vas, ljudi, da ga zgrabijo. (*Križaju*). Ne gani se mi z mesta, da te ne ustrelim kot psa! (*Potegne pištolo izza pasa in grozi z njo.*)

GROBAR (*odhiti klicaje*): Le vkup, le vkup, ljudje! Hej, gosposka kliče!

JERNEJ (*zbeži za njim*): Na pomoč, ljudje božji!

KRIŽAJ (*mirnodušno*): Ne bojim se te, pi-sarček! Bog me čuva kakor tebe zlodej. Ta pajčevina, ki si jo spredel krog mene, popusti, če samo pihnem vanjo!

Trije TLAČANI in MARJETICA (*pridejo*).

LJUDJE (*se zbirajo od vseh strani in vzklikajo od začudenja in jeze*).

MARJETICA (*ihti v dlani*): O Bog, o Bog, o Bog...

PRVI TLAČAN (*Križaju*): Strahotne stvari se gode na gradu. Le ti boš vedel za pomoč!

PISAR (*zapovedujoče*): Nikar mi ne čenčaj! (*Pokaže na Križaja*). Ljudje, zgrabite ga!

PRVI TLAČAN (*pisarju*): Zakaj?

PISAR: Obtožujem ga, da je umoril Vrabca in si prilastil njegovo imetje kakor tat!

JERNEJ (*ki se je vrnil, oddaleč*): Ne verjemite mu! Sam sem videl, da je Vrabca umorila črna smrt!

PISAR (*proti Jerneju*): Ta človek nič ne ve! Morda je sam pomagal pri umoru. (*Kazaje na Križaja*). Zgrabite morivca!

MARJETICA (*stopi proti pisarju*): Ti si morivec, trikratni morivec!

PISAR (*začudeno*): Kaj vidim? Grajske dekle pot zastavljajo gosposki in pravici! (*Stopi proti Marjetici*). Punčara, koga sem umoril?

MARJETICA (*pisarju*): Gospoda grofa Leonharda.

(*Vzkliki začudenja in groze.*)

PISAR (*drzno*): In koga še?

MARJETICA: Preblago gospo Katarino!

PISAR (*presenečeno*): Kaj? Da je umrla?

MARJETICA: Še ni odbila ura, kar je izdihnila. Grof te je poslal v mesto po zdravila, namesto tega hodiš svoja pota in tu nedolžnega človeka umora obtožuješ! Ti si kriv gospejine smrti!

(*Nemir med ljudmi raste.*)

PISAR: Prazno besedičenje! Gospo je vzela kuga, ki jo je s prstanom poslal na grad njen mrtvi mož. Zakaj je poljubljala tisti prstan!

MARJETICA (*ljudem*): Nikar ga ne poslu-

šajte! Še hujša zlodejstva je zasnoval. Nedolžnega človeka je dal vreči v vozo, da tam od žeje in gladu pogine kakor siromak Rataj. (Pisarju). Je hlapec Jurij lagal, ko mi je povedal, kaj ste storili s sholarjem?

PISAR: Ne bom dajal odgovora njegovi ljubi spačeni! S popotnim črnošolcem in vagantom si se zvezala v hudiču! I tebe ukažem vreči v vozo in boš gorela na grmadi kakor tvoja mati. Misliš, da ne vem, da si hči Križaja, ki je bil na smrt obsojen? I tebe obtožujem čarovnije! (Ljudem). Zgrabite jo in s tem morivcem jo tirajte na grad!

KRIŽAJ (*ljudem, ki so onemeli spričo teh obdolžitev*): Da, na grad z morivcem! (*Pokaže na Marjetico*). To nedolžno dekle je izpričalo, kdo je morivec. Komu boste verjeli: njej, ali luteranskemu pisarju, ki besede božje ne pozna?

LJUDJE (*obkolijo pisarja in mu groze*).

PRVI TLAČAN: Izbijte mu orožje iz rok!

DRUGI TLAČAN: Zdaj je prišla tvoja ura, zlodej!

TRETJI TLAČAN: Obesimo ga kar na mestu!

PISAR: Nazaj, prokleti psi! (*Proti Križaju*). Ti ne boš ne moj sodnik in ne moj rabelj! (*Sproži v Križaja*). Zdaj ljudstvo puntaj!

KRIŽAJ (*se zgrabi za prsi in omahne v roke prvemu tlačanu in Marjetici, ki ga prestrežeta*).

LJUDJE (*se razmaknejo in zgrnejo krog Križaja*).

PISAR (*se oprusti napadavcev in pobegne*).

JERNEJ: Lovite pisarja! (*Steče z nekaj ljudmi za pisarjem.*)

PRVI TLAČAN (*ob Križaju*): Saj ne bo umrl! Zagovor ima, ki odbije vsako kroglo!

MARJETICA (*se sklanja nad Križaja*): O, ne, ubogi človek je zadet! Kri mu teče.

PRVI TLAČAN: Večni jud ne more umreti, dekle! Glej, oči odpira!

KRIŽAJ (*gleda Marjetici v obraz*): Lagal si se, veliki Kolomon, in zoper zadnjo kroglo ni ga leka ne zagovora. Laž, vse sama laž! Le v smrti je resnica!

PRVI TLAČAN: Kaj praviš? Saj si se rotil, da nikdar ne umrješ!

KRIŽAJ: Z veliko lažjo sem vas vse sleparil... Odpustite mi, sosedje! Nisem Ahasver, temveč ubogi sosed vaš Križaj... (*Vzkliki začudenja.*)

MARJETICA (*zajoče*): Oče, moj nesrečni oče!

KRIŽAJ: Da, tvoj oče... Poplašal bi bil rad gosposki smrt nedolžne tvoje matere. Grad bi vzel, vojsko zbral in šel nad mesta. Ker so me bili in topli, z gorečo smolo in tezavnico mi polagali na jezik čarovnijo, zato sem hotel biti res čarovnik, večni jud. A Bog ni dal blagoslova moji laži... In vendar ga hvalim, da mi je tebe, dete, kakor angela poslal ob zadnji uri... (*Obnemore.*)

MARJETICA: Ne umrite mi! Kdo mi bo pomagal v stiski, če vas ne bo? (*Ihti.*)

KRIŽAJ: Ne joči! Izročam dobrim te ljudem. (*Premolk.*)

PRVI TLAČAN (*se skloni h Križaju*): Umira!
Priporočimo mu dušo!

VSI (*se odkrijejo in tiho molijo*).

KRIŽAJ (*s preruškim glasom*): Vidim, vidim,
vidim!

PRVI TLAČAN: Kaj vidiš?

KRIŽAJ: Nebo se je odprlo v čudežni svet-
lobi. In slišim božji glas: „Usmilil sem se
ljudstva, ki trpi. Odložil bom šibo boleznin
pomora in vrnem mu blagoslov zdravja in
življenja! Čez žive plote zraste v svet in iznad
grmad zleti pod solnce...“ Molite, hvalite
Boga! (*Umrje.*)

PRVI TLAČAN (*vstane*). Bog bodi njegovi
duši milostiv! (*Premolk.*)

JERNEJ (*prihiti z ljudmi, prvemu tlačanu*):
Pisarja nismo ujeli. Na konju nam je ušel na
grad.

PRVI TLAČAN: Če se je v zemljo udrl, ne
uide. Na grad za njim! In terjali bomo pra-
vico za Rataja, sodbo za Križaja, za gospoda
Leonharda in grofico Katarino. Odprite tabor
in orožje kmečko v roke! Hitite!

LJUDJE (*vzklikajo*): Na grad! Na kmečko
sodbo! Smrt pisarju!

PRVI TLAČAN (*Marjetici*): Ne joči, dekle!
I črnošolca rešimo!

PETO DEJANJE.

Isto pozorišče kakor v izpremehi v tretjem dejanju.
Nebo rdi krvavo nad zahajajočim solncem.

GROF (*sedi v naslonjaču in piše z gosjim peresom. Pred njim je velik folijant in zvonec. Odloži pero in pozvoni*).

JURIJ (*pride in se pokloni*).

GROF: Mrazi me. Pojdi mi po plašč!

JURIJ (*se pokloni in odide*).

GROF (*vstane in gre proti vratom, ki drže v Katarinine sobe. Bolan je in se mu vidi, da se z vso silo premaguje, da se drži pokonci. Pred vrati obstane in strmi v sobe*): Še mrtva lepa, blaga, Katarina! In Leonhard, moj brat, ubogi trudni romar! Odpustita mi, kar sem vama hudega prizadejal!

JURIJ (*pride s plaščem in ogrne grofa*).

GROF: Se je pisar že vrnil?

JURIJ: Da, gospod! Baš je konja hlevarju izročil. In kliče nas, naj gremo stražit stolp in vrata.

GROF: Naj pride sem! In kadar pozvonim, vstopite vsi!

JURIJ (*se pokloni in odide*).

GROF (*gre v Katarinine sobe*).

PISAR (*vstopi po kratkem odmoru, gleda po dvorani, gre proti Katarininim sobam in ob-*

stane strmeč pred vrati. Čez nekaj trenutkov z grozopolnim glasom): Gospod, ne pijte strupa z njenih mrtvih ustnic!

GROF (*se vrne, z očitajočim glasom*): Ne potrebujem tvojih modrih naukov. Preveč sem se po njih ravnal. Vsak mi je bil kaplja — ne: zvrhan kelih strupa. Zdaj žge me v duši bolj kot kužni ogenj v žilah.

PISAR: Gospod, bolni ste! Lezite! Najslovi-tejša zdravila vam pripravim, ki ste jih dali kupiti za milostno gospo. Njej ne morejo več pomagati, a vas ozdravijo.

GROF: Kaj mi življenje! Kot plašč bi ga vrgel z ramen in šel za Katarino.

PISAR: In kaj na onem svetu?

GROF (*gre in sede v naslonjač*): Saj to je veliko vprašanje. Z neslišnimi koraki, čutim, smrt prihaja. Že iztega roko, da me prisili na kolena, že zgrinja rutico obsojencev, da mi oči zaveže za mahljaj poslednji. Bistrost duha se mi gubi v omotično brezmiselnje in pred očmi se mi utrinjajo zvezde iz noči molčanja. Hiteti moram. (*Pozvoni.*)

PISAR: Čemu zvonite? Koga kličete?

GROF: Jurija in hlapce .

PISAR: Ne bodo prišli. Ukazal sem jim, naj stražijo grad.

GROF: Zakaj?

PISAR: Tlačani so me dejanski napadli, ko sem jahal skoz selo. Moral sem streljati, da se rešim. Njih vodjo, ki jih punta, večnega juda sem pogodil. Drli so za mano, a ko so videli, da sem urnejši od njih, so me pustili.

A stavim glavo, da nam naskočijo grad še pred nočjo. Strahotna zmeda, milostni gospod! Pomislite: naša spletična se je zatekla k njim in jih podpihuje.

GROF: Ker ni našla pravice pri nas! Saj je jokala, se vila krog mojih nog in me rotila ob umirajoči Katarini, a kaj sem vedel, kaj hoče! Ko sem jo klical k mrtvi, je ni bilo več... (*Iznova pozvoni.*)

PISAR: Ne bodo prišli!

GROF: Pridejo.

JURIJ in nekaj HLAPCEV (*vstopi z orožjem*).

GROF (*pisarju*): Glej, že tu stoje!

JURIJ (*se pokloni grofu*): Milostni gospod, ne vemo, kaj je zdaj povelje. Vi nas semkaj kličete, pisar nas pa na stražo goni. Pol hlapcev vzel sem s sabo, pol jih pustil na stolpu in ob vratih.

GROF (*Juriju strogo*): Jaz sem vaš gospod in ne pisar! Ukaži vsem hlapcem, naj pridejo!

PISAR (*grofu*): Gospod, bolezen vam je vso preudarnost vzela. Vse nas pogubite s tem poveljem.

GROF (*pisarju*): Molči! Dobro vem, zakaj tako ravnam!

JURIJ (*je tačas stopil na balkon in zakliče navzdol*): Hej, straže! (*Pogleda po dolini, ostrmi in javi prestrašen*). Gospod, iz sela dere črna truma tlačanov proti gradu. Vsi v orožju, s helebardami, musketami, kosami in cepci!

GROF (*Juriju*): Pokliči hlapce in naj grad odpro!

PISAR (*poklekne pred grofa*): Na kolenih vas prosim, ne vdajte se tlačanom razdivjanim! Vas in nas po strašnih mukah pomore!

GROF: Sodbe njihove se ne bojim! (*Juriju*). Pokliči hlapce!

PISAR (*vstane, hlapcem*): Ne slušajte gospoda! Zblaznel je od kužne bolezni!

GROF (*hlapcem kazaje na pisarja*): Zgrabite nepokorneža, ki gospoda ne posluša, in ga zvežite!

HLAPCI (*zgrabijo pisarja, ki se zaman skuša ubraniti, in ga zvežejo*).

GROF (*med tem Juriju*): In ti pokliči hlapce!

JURIJ (*zakliče preko ograje na balkonu*): Hej, straže! Odprite vrata in pojdite gor! Gospod tako ukazuje! (*Se vrne med hlapce*.)

PISAR (*besno grofu*): Tako ravnate z mano, ki sem vam zvesto služil dvajset let? Še pred nočjo vam zlodej plača to krivico!

GROF (*vstane*): Oba bo naju sodil Bog. Ne bom besed izgubljal, kaj sem jaz grešil, kaj ti! Pravica naj odloči! (*Hlapcem*). Sholarja izpuštite in pisarja v tisto vozo vrzite! Tam naj sodbe čaka. Vse drugo sem napisal v to poslednjo voljo! (*Pokažite na listino*.)

PISAR (*poklekne pred grofa*): Usmiljenje, gospod! Pri mrtvi Katarini vas zaklinjam: ne pogubite me!

GROF: Dovolj besed! (*Hlapcem*). Storite, kot sem ukazal! Jaz grem... Katarina in Leonhard me čakata...

(*Odide počasi v Katarinine sobe*.)

(*Zunaj se zasliši hrum prihajajočih tlačanov*.)

PISAR (*plane pokonci*): Hudič in peklo, kmetje so prišli! (*Hlapcem*). Zabijte vrata, razvežite mi roke in vse vas rešim!

PRVI, DRUGI IN TRETJI TLAČAN (*pridrve na čelu množice drugih skozi vrata*).

JURIJ in HLAPCI (*se umaknejo pred njimi*).

PRVI TLAČAN (*ko ugleda pisarja*): Tu je prvi, ki ga iščemo! (*Hlapcem*). Dajte nam pisarja!

JURIJ (*stopi proti tlačanom*): Gospod ga je ukazal zapreti v vozo, da tamkaj sodbe čaka.

PRVI TLAČAN: Nedolžnega človeka je umoril med nami, zato ga bomo sodili mi!

PISAR (*Juriju*): Ne poslušaj jih! Streljati ukaži!

MARJETICA (*se pregnete skozi tlačane*): Rešite sholarja!

JURIJ (*Marjetici*): I to je ukazal gospod! (*Hlapcem*). Pojdite, vozo odklenite!

MARJETICA in nekaj HLAPCEV (*odhiti*).

JURIJ (*tlačanom*): Pisarja bi vam dal, a kaj nam daste zanj?

PRVI TLAČAN: Življenje in prostost! I tebi, Jurij, ki si nas pogosto šibal! Marjetica je prosila zate!

JURIJ: Če se udarimo, ne vem, kdo zmaga.

PRVI TLAČAN: Ne besediči! Nas je cela gmajna, vas samo peščica! Pisarja daj! Vse drugo se pomenimo z gospodom!

JURIJ (*hlapcem*): Dajte jim pisarja! Gospod nam ni ukazal braniti ne sebe ne pisarja ne gradu. Pojdimo!

HLAPCI (*pahnejo pisarja tlačanom v roke*):
Tu ga imate! (*Začno odhajati.*)

JURIJ (*odide zadnji*).

DRUGI in TRETJI TLAČAN (*zgrabita pisarja*).

PRVI TLAČAN (*pisarju*): Tako se glasi naša
sodba: za smrt Križajevo in druge tvoje grdo-
bije tudi tebi — smrt!

PISAR (*s stisnjenimi zobmi*): Od papežnikov
in tlačanov milosti ne bom beračil. Brž sto-
rite, kar imate v mislih!

PRVI TLAČAN (*drugemu in tretjemu*): Peljite
ga na mostovž in ga strmoglavite v globino!

DRUGI TLAČAN (*pisarju*): Zmoli še moli-
tvico, če znaš katero!

PISAR: Bolj znam moliti kakor vi, ki hlapci
ste hudiču!

TRETJI TLAČAN (*sune pisarja proti bal-
konu*): Hodi!

DRUGI in TRETJI TLAČAN (*gresta s pisar-
jem na balkonu*).

TLAČANI (*se gnetejo za njimi. Vse je tiho v
smrtni grozi*).

PISAR (*gredoč proti balkonu z globoko ver-
nostjo*): Bleib bei uns, Herr Jesu Christ, denn
überall jetzt Abend ist...

DRUGI TLAČAN (*ko pride na balkon, zakliče
navzdol*): Možje, hej, vkup stopite! Nastavite
sulice in kose! Krepkó držite, da na njih vam
obvisi!

PISAR (*se strmoglavi z groznim vzkrikom v
globino. Vzkliki groze med tlačani*).

DRUGI TLAČAN (*pride z balkona, prvemu tlačanu*): Končano! Kaj sedaj?

PRVI TLAČAN: Zdaj bomo govorili z grofom! (*Gre proti vratom v Katarinine sobe.*)

TLAČANI (*se zbirajo pred temi vrati*).

PRVI TLAČAN (*se pokloni pred vrati in govori skozi nje*): Vaša gnada, drugič smo prišli, da nam daste odgovor za Rataja. Cela gmajna vas vpraša po nas: ste krivi vi njegove strašne smrti? (*Odmor*). Kaj molčite? (*Drugemu in tretjemu tlačanu*). Sosea, stopita k njemu in ga vzbudita, če ne sliši!

DRUGI in TRETJI TLAČAN (*stopita v sobo, a se nemudoma vrmeta vsa prepadena*).

DRUGI TLAČAN (*prvemu*): Strah in groza! Mrtev je.

SHOLAR (*prihiti z Marjetico s hodnika*).

JURIJ in HLAPCI (*pridejo za njima*).

SHOLAR (*tlačanom*): Kaj počenjate?

PRVI TLAČAN (*sholarju*): Na grad smo prišli, da gosposko sodimo. Prepozno. Bog je sam onravnal z njimi...

SHOLAR: Kje je pisar?

PRVI TLAČAN: Čez mostovž smo poslali ga na oni svet!

SHOLAR: Strahotna zmeda! Ali ste ob pamet? Kdor z mečem hodi, meč ga bo končal.

PRVI TLAČAN (*sholarju*): Za svoja dela je zaslužil smrt! Kot z nami on, tako mi z njim!

SHOLAR (*Juriju*): Kaj je grof napisal?

JURIJ (*vzame listino z mize in jo da sholarju*): Tu berite!

SHOLAR (*bere*): V imenu božjem naj deduje grad in vse pravice grofov de Vacano sin pokojnega mi brata Leonharda, sholar... — (*Vrže listino po mizi in vzdikne*): Ne, ne, nikdar!...

PRVI TLAČAN (*sholarju*): Kaj, vi? (*Tlačanom.*) Sosedje, novega gospoda našega pozdravimo!

TLAČANI (*se priklonijo pred sholarjem in se trkajo na prsi*).

SHOLAR: Nehajte! Nikdar, prisežem vam, ne bom gospod nad vami! Sami ste priča, kam gospodovanje pelje!

PRVI TLAČAN: A vi bi bili drug gospod nam kakor prejšnji! Vi veste, kaj se pravi biti ubog in tlačen.

SHOLAR: Nisem rojen za gospoda! Pristuje mi pesem, zakon in pero, ne posli grajski, palica in bič in samovoljna sila. Ostanem, kar sem bil!

PRVI TLAČAN: Mi smo vam odprli vozo! Zapovedujte nam in slušali vas bomo!

SHOLAR (*tlačanom*): Da rešili ste me, vam Bog povrni! (*Marjetici*). A tebi še najbolj, Marjetica! (*Tlačanom*). Zapovedovati vam pa nimam kaj!

PRVI TLAČAN: Tedaj ravnajmo se sami! Zažgali bomo grad, da več sledu ne bo za njim.

TLAČANI (*vzdikajo*): Zažgimo! To bo vražji kres!

SHOLAR: Stojte! Spoštujte mrtve! (*Pokaže proti Katarininim sobam*). Tam spi grofica Katarina, grof Ludovik in romar Leonhard,

kot smrt jih je združila! Privoščite jim mir in pokoj v sveti zemlji!

PRVI TLAČAN: Tedaj počakajmo, da bodo pokopani!

DRUGI TLAČAN: Kleti so grajske polne vina!

TRETJI TLAČAN: In kašče zvrhoma naložene! Škoda, da bi vse zgorelo!

TLAČANI (*vpijejo vse vprek*): V kleti! Na kašče! Po vino! (*Hlapcem*). Pojdite z nami, da nam vse pokažete!

TLAČANI in HLAPCI (*odidejo hrumeč po hōanikih. Le Jurij ostane.*)

JURIJ (*pobere testament in ga ponudi sholarju*): Ni škoda, da zavračate grofovsko čast? Zapisal vam jo je gospod, podložniki samí vam jo ponujajo. Zdaj pojde vse po zlu.

SHOLAR: Kaj meni čast, denar in vse bogastvo! Strah me je pred vsem! (*Raztrga listino in vrže koščke po tleh.*)

JURIJ: Vaša glava, vaš svet! (*Odide.*)
(*Od daleč se čuje pesem tlačanov, ki pojo do konca dejanja*):

Holaj, holaj, Ljubljana,
zdaj si že prodana
za tri rdeče čičke,
za tri tovore dnarjev.

SHOLAR (*objame Marjetico okrog pasu*): Da samo ti si mi ostala, duša!

MARJETICA (*mu nasloni glavo na ramo*): In meni ti!

SHOLAR: Še kratek mrak in pod zvezde zvihra plamen z zakletega gradu. Tedaj že bova romala skoz noč naproti novim dnem, ti moja

in jaz tvoj... S teboj se ne bojim ne živih plotov ne grmad.

MARJETICA: Težko mi je... Naj zadnjič še gospo pogledam!

SHOLAR: I jaz se moram posloviti. Postlati dam ji z rožami za večni sen med bratoma. Oba sta jo ljubila. Samá jih bova spremljala z ljubeznijo na zadnji poti!... Grofica ti je bila druga mati in Leonhard, nesrečni romar, oče moj! Pomoliva za pokoj dušam dragim!
(*Gresta proti Katarininim sobam.*)

To igro je uprizorilo prvič Narodno gledališče v Mariboru dne 17. novembra 1925. v režiji in inscenaciji ravnatelja V. Bratine.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000511644

